

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

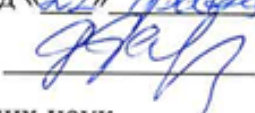
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра полоністики

ПРОБЛЕМАТИКА І ПОЕТИКА ДРАМИ «KARPACZY GÓRALE»

ЮЗЕФА КОЖЕНЬОВСЬКОГО

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «бакалавр»
студентки 4 курсу
освітньої програми
«Польська мова та література, англійська та литовська мови»
спеціальність – 035.033 філологія
(Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша - польська)
Сусловської Ангеліни Вадимівни
Науковий керівник: доктор філологічних наук
Брацка М. В.

«Допущено до захисту»

Протокол засідання кафедри полоністики
протокол № 11 від «22» травня 2026 року
завідувач кафедри
доктор філологічних наук,
проф. Ростислав РАДИШЕВСЬКИЙ

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ І. ПОЛЬСЬКА Й УКРАЇНСЬКА РЕЦЕПЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ДОРОВКУ ЮЗЕФА КОЖЕНЬОВСЬКОГО.....	10
1.1. Біографія і творчість Юзефа Коженьовського.....	10
1.2. Українська тематика у творах Юзефа Коженъовського.....	16
1.3. Твори Юзефа Коженъовського в оцінці українських і польських літературознавців.....	19
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ ІІ. ПРОБЛЕМИ ТА МОТИВИ У ДРАМІ «KARPASSY GÓRALE» ЮЗЕФА КОЖЕНЬОВСЬКОГО.....	26
2.1. Домінантні мотиви драми.....	26
2.2. Національно-визвольні прагнення героїв драми.....	45
Висновки до розділу 2	48
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційну роботу присвячено комплексному дослідженню проблематики та поетики драми «Karpassy górale» (1840) видатного польського письменника, драматурга та педагога Юзефа Коженьовського. У роботі проаналізовано рецепцію творчості митця в польському й українському літературознавчому дискурсах, визначено його роль як представника «української школи» польського романтизму та важливого суб'єкта польсько-українського культурного діалогу XIX століття.

Досліджено художню специфіку й домінантні мотиви твору, серед яких: гармонія між людиною і природою, захист особистої честі й гідності, трагедія рекрутчини, роль родини та релігійності в житті гуцульської громади. Особливу увагу приділено образу головного героя Антося Ревізорчука як типу «шляхетного розбійника», у чиєму бунті та переході в опришки втілено стихійні національно-визвольні прагнення народу проти експансії та соціально-політичного гніту Австрійської імперії напередодні «Весни народів». Доведено, що поетика драми глибоко вкорінена в етнографічні реалії та фольклорні джерела Гуцульщини, а її сценічна історія та переклади українською мовою («Верховинці», «Помста гуцула», «Гуцули») мали вагоме значення для становлення українського театру й піднесення національної свідомості.

Ключові слова: Юзеф Коженьовський, «Karpassy górale», романтизм, опришківство, Антось Ревізорчук, гуцульський фольклор, поетика, проблематика, польсько-українські літературні зв'язки.

ABSTRACT

The qualification paper is dedicated to a comprehensive analysis of the problems and poetics of the drama "Karpaccy górale" (1840) by the prominent Polish writer, playwright, and educator Józef Korzeniowski. The study examines the reception of the author's heritage in Polish and Ukrainian literary criticism and defines his role as a representative of the "Ukrainian school" in Polish Romanticism, emphasizing his contribution to the 19th-century Polish-Ukrainian cultural dialogue.

The paper explores the artistic specificity and dominant motifs of the text, including the harmony between man and nature, the defense of personal honor and dignity, the tragedy of forced military conscription (recruitment), and the impact of family and religious values on the Hutsul community. Special attention is paid to the protagonist, Antos Revizorchuk, interpreted as a "noble outlaw" whose rebellion and transition into the Opryshki movement embody the spontaneous national and social liberation aspirations of the people against the oppressive bureaucratic machine of the Austrian Empire on the eve of the "Spring of Nations". It is demonstrated that the poetics of the drama are deeply rooted in the ethnographic realities and folklore of the Hutsul region. Furthermore, the stage history of the play and its Ukrainian translations ("Verkhovyntsi", "Pomsta Hutsula", "Hutsuly") significantly influenced the development of the Ukrainian theater and the awakening of national consciousness.

Keywords: Józef Korzeniowski, "Karpaccy górale", Romanticism, Opryshki movement, Antos Revizorchuk, Hutsul folklore, poetics, motifs, Polish-Ukrainian literary relations.

ВСТУП

Актуальність теми. У контексті розвитку культурних партнерських взаємовідносин між Україною і Польщею надзвичайно важливо досліджувати культурні надбання польського народу, його історичне минуле та взаємозв'язки з Україною. Це зумовлено тим, що наші країни поєднують не лише спільні кордони, а й тривалий історичний розвиток у межах одних імперських утворень, що спричинило взаємний вплив на культуру та повсякденне життя. Окремого значення набуває сучасний контекст, у якому значна кількість українців знайшла прихисток у Польщі, рятуючись від повномасштабної війни, що триває в Україні.

Україна і Польща мають тісні взаємозв'язки на всіх рівнях і спільність кордонів та майбутній вступ України до Європейського Союзу поглиблюють ці зв'язки. Звісно, що існують певні протиріччя і власні бачення на історичні події, що в більшій мірі ставали можливими за втручання інших держав, проте саме поглиблене взаємне вивчення історії і культури наших країн дозволить обом країнам прийти до взаєморозуміння у болісних для обох сторін питаннях та розвиватися далі на рівних партнерських умовах.

Кожна людина в процесі свого становлення як особистості приходять до усвідомлення важливості формування власної громадянської позиції. І саме через свою творчість митці мають можливість висловлювати своє бачення і осмислення суспільних процесів дійсності, в якій вони проживають. Активна позиція митця проявляється у свідомій участі в житті суспільства, перетворюючи свою творчість на голос сумління та інструмент соціальних змін.

Митці літературного слова у кожную епоху через особистісну інтерпретацію історичних та суспільних змін створювали свої літературні твори. Фролова К. П. у своїй праці зазначає: «митець стає творцем художніх цінностей тому, що він як громадянин, як борець за певні ідеали може виразити свою позицію, яку обрав внаслідок вивчення життя» [30, с. 13]. Це було характерно для кожної історичної епохи, коли свідомі, небайдужі до долі людської цивілізації, в цілому, і до долі

країни, в якій вони проживали, зокрема, особистості своєю літературною діяльністю створювали на широкий загаль людський твори, якими намагалися донести людству посилення розвитку цивілізації в тому чи іншому руслі, вказуючи на вади в існуючому встановленому порядку речей, якими керувалися суспільства більш чи менш розвинених держав і прогнозуючи, таким чином, подальший розвиток людської цивілізації, який може привести її або до процвітання, або до занепаду. Тому художні твори митців відносяться до світової культурної спадщини та на постійній основі досліджуються вченими для того, щоб спрогнозувати майбутній розвиток людства, а також визначити найбільш правильні шляхи цього розвитку.

Через свої твори митці формують громадську думку, виховують любов до культури та повагу до прав людини.

Прикладом такого поєднання є діяльність Юзефа Коженьовського — польського письменника, драматурга, педагога та представника романтичної традиції першої половини XIX століття. Він належав до кола авторів, які активно формували польську національну драматургію, поєднуючи елементи побутової драми, історичних мотивів і просвітницьких ідей, а також працював як викладач і автор навчальних текстів, що посилювало його вплив на формування культурної свідомості молоді.

Серед найвідоміших його творів — драма «Karpassu górale», яка відображає життя гуцулів і карпатського регіону, а також інші драматичні та прозові тексти, в яких він звертався до соціальних конфліктів, моральної проблематики та питань національної ідентичності. Його творчість стала важливим етапом у розвитку польського театру XIX століття, зокрема в контексті формування інтересу до українського етнокультурного середовища та прикордонної тематики.

Аналіз мотивів і образів драми Юзефа Коженьовського «Karpassu górale» є актуальним через багатогранність цього твору, який поєднує в собі елементи народного побуту, духовності та соціальної проблематики.

Попри те, що ця драма була написана у XIX ст., вона порушує теми, які залишаються важливими і в сучасному контексті: взаємини людини з природою, боротьба за збереження традицій, соціальна справедливість і гармонія в громаді.

Тема гармонії між людиною та природою стає дедалі більш актуальною в умовах екологічної кризи. Ю. Коженьовський через образ гір і природи демонструє важливість поваги до природного світу, який є не лише джерелом виживання, але й натхненням для людського духу. У сучасному світі цей аспект набуває нового значення у зв'язку з глобальними викликами екології.

Крім того, драма розглядає мотив сім'ї та громади як основи суспільного життя, що є надзвичайно важливим у часи індивідуалізму та соціального відчуження. Твір показує, як традиційні громади, основані на солідарності, взаємній підтримці та духовних цінностях, можуть служити зразком для сучасного суспільства.

Актуальність дослідження також зумовлена значущістю драми для польської культурної спадщини. «Karpasy górale» ілюструє багатство польської національної традиції та її зв'язок із карпатським регіоном. Аналіз твору дозволяє глибше зрозуміти культурні корені, які формували польську ідентичність, та їхню художню інтерпретацію в літературі.

Метою роботи є всебічний аналіз проблематики та поетики драми «Karpasy górale» Юзефа Коженьовського для виявлення їхньої ролі у відображенні культурних, моральних і соціальних цінностей карпатського регіону. Дослідження спрямоване на визначення художньої специфіки твору, розкриття значення природи як ключового елемента тексту, а також на осмислення теми гармонії між людиною та навколишнім середовищем, родинних і громадських відносин та релігійності. У центрі уваги перебуває також дослідження української тематики в драмі як важливого аспекту у творчості Ю. Коженьовського.

Поставлена мета передбачає розв'язання наступних **завдань**:

1. Дослідити творчу спадщину польського митця Юзефа Коженьовського в контексті її осмислення літературознавцями та критиками.
2. Проаналізувати тематичний зміст драми «Karpasy górale» Ю. Коженьовського, звертаючи особливу увагу на ключові мотиви.
3. Дослідити художні образи, створені автором, із наголосом на їхню роль у розкритті ідейного змісту твору.

4. Розкрити специфіку зображення природи, зокрема карпатських гір, і її значення для побудови атмосфери драми.
5. Визначити, як у творі відображено цінності громади, родини та релігії, і проаналізувати їхній вплив на розв'язання конфліктів.
6. З'ясувати значення української тематики в драмі та її місце в ширшому контексті польської літератури ХІХ ст.

Об'єктом дослідження є роман Юзефа Коженьовського «Karpasy górale».

Предметом дослідження є проблематика і поетика драми «Karpasy górale» Юзефа Коженьовського. У центрі уваги перебувають ключові мотиви твору, зокрема гармонія між людиною і природою, боротьба за виживання, релігійність, а також родинні й громадські цінності, які тісно переплітаються з реаліями життя карпатських горян. Аналізуються образи персонажів, таких як ватажок громади і представники різних поколінь, їхній характер, моральні орієнтири та соціальна роль. Особливе місце посідає образ природи Карпат, який виконує символічну функцію, впливає на розвиток сюжету і підкреслює драматизм подій, слугуючи водночас джерелом натхнення та викликом для героїв.

Методи дослідження, які необхідні для досягнення мети та вирішення поставлених завдань: описово-аналітичний та культурно-історичний методи дозволяють унаочнити специфіку суспільно-літературної ситуації в Україні та Польщі в роки активної творчої діяльності Юзефа Коженьовського; біографічний, психологічний, метод літературної герменевтики дозволяють охарактеризувати творчість Юзефа Коженьовського та окреслити її роль і значення в загальному літературному процесі.

Новизна дослідження полягає в тому, що вперше здійснено комплексний аналіз проблематики та поетики драми «Karpasy górale» Юзефа Коженьовського в контексті польсько-українського культурного пограниччя першої половини ХІХ століття, із залученням сучасних літературознавчих підходів до інтерпретації етнокультурної репрезентації та художньої моделі Карпатського регіону.

Практичне значення праці обумовлене можливістю використання матеріалів дослідження викладачами та студентами на лекційних і практичних заняттях з

історії польської літератури, історії польсько-українського пограниччя початку XIX століття, а також при написанні кваліфікаційних робіт.

Структура роботи. Здійснене дослідження складається зі вступу, трьох розділів із відповідними підрозділами, висновків та списку використаних джерел, що налічує 43 позиції. Загальний обсяг роботи становить 50 сторінок.

РОЗДІЛ І. ПОЛЬСЬКА І УКРАЇНСЬКА РЕЦЕПЦІЯ ЮЗЕФА КОЖЕНЬОВСЬКОГО

1.1. Біографія і творчість Юзефа Коженьовського.

Юзеф Коженьовський народився, як він сам стверджував, «на хуторі Бродівського маєтку, розташованому перед поворотом на Броди, 19 березня 1797 року» в сім'ї Віцентія Коженьовського та Клари з роду Вінклерів. Його батько був управителем маєтку графа В. Потоцького (який на той час був власником м. Броди). Сім'я мешкала у фільварку бродівської економії неподалік «Бродівської рогатки», що цілком відповідало становищу сім'ї майбутнього митця.

Німецький дослідник історії м. Броди Б. Куцмані досить детально описує значення митця для міста. Так, передусім, на видавничому домі поляка Фелікса Веста, який є архітектурною спорудою, були розміщені медальйони з визначними польськими митцями, яких, безумовно, високо цінував власник будинку. Це були медальйони «Адама Міцкевича, Юзефа Коженьовського, Юліуша Словацького та Зигмунта Красінського» [16, с. 170].

У контексті нашого дослідження найбільшої уваги заслуговує медальйон із зображенням Юзефа Коженьовського, який став для поляків взірцем патріотизму і які дуже шанували митця. Вдячність нащадків проявилася ще і в тому, що у 1897 р. в Бродах йому було встановлено пам'ятник на благодійні пожертви та також присвоєно ім'я місцевій гімназії «після 1918 р.» [16, с.170], яке було в назві закладу до 1939 р. Як вказує Б. Куцмані, «особа Коженьовського та пам'ятник йому стали в 1890-х рр. ідентифікаційними об'єктами польської еліти у Бродах» [16, с. 170]. На жаль, пам'ятник не зберігся до сьогодення, оскільки був зруйнований в роки другої світової війни.

Однак, справедливості заради, варто відмітити, що мала батьківщина для митця не стала основою для формування цілісної особистості та активної громадської позиції, а також ніяк не вплинула на його літературну діяльність. На

нашу думку, це може бути пов'язано в тим, що на момент народження митця та його дитинства, місто переживало часи економічного занепаду, а відтак, ймовірно, польському драматургу не шкода було їхати на навчання в сусіднє місто Кременець.

Але його спогади про роки юності в Бродах, як представника польської інтелігенції, якими він поділився в листі, мали істотне значення для дослідника історії міста Броди Садоку Барончу (Sadok Barącz), який в 1865 р. працював над цією роботою.

Як ми можемо розуміти ситуацію в сім'ї майбутнього митця, освіті свого сина приділялося достатньо уваги і Юзеф, як тоді було прийнято, спочатку (з 1804 р.) був учнем інфімії у м. Збараж, а на наступний рік - у другому класі, вже навчався у Чернівцях. Піклуючись про якісну освіту для сина, батько записав його до Волинської гімназії, згодом піднесеної до рангу ліцею, в м. Кременець, яке знаходилося за 30 км від рідного міста. Кременецький ліцей на той час був потужним освітнім закладом на Галичині і де був сильний педагогічний колектив, зокрема учитель красномовства та поезії Алойзи Осінський, який мав значний вплив на формування особистості митця. В цьому навчальному закладі Ю. Коженьовський навчався з 1809 по 1819 рр.

Як зазначав Р. Пилипчук, «У той час він виявляв значний інтерес до літератури та естетики, пробував свої сили у краснописі під керівництвом викладача польської літератури отця Алоїза Осінського та брав участь в учнівських літературних гуртках. Після закінчення гімназії він виїхав до Варшави, де за рекомендацією суперінтенданта Адама Єжи Чарторийського був прийнятий до дому генерала Вінцента Красінського, у якому займався навчанням його сина [22, с. 270], який в майбутньому став польським поетом. На нашу думку, цьому сприяти міг вплив його наставника Юзефа Коженьовського, який сам був неординарною особистістю та, як талановитий педагог, міг вкласти в голову юнака відчуття прекрасного, чим сприяв продовженню плеяди польських митців.

Однак, як часто це буває, Ю. Коженьовський, як високоосвічена особистість не зміг знайти спільної мови з дружиною генерала, яка мала князівське походження

та дозволяла собі зверхньо обходитися з тими, кого вважала собі нерівнею. Тому через рік служби митець покинув посаду наставника сина в домі генерала.

«У 1820 - 1823 роках він працював бібліотекарем родини Замойських у «Блакитному палаці». У цей період він увійшов у культурне життя Варшави. Відвідував зустрічі в літературному салоні генерала Красінського.

Налагодив контакти з видатними письменниками, зокрема з Людвіком Осінським, Францішеком Моравським, а особливо з Казімежем Бродзінським, на прохання якого пізніше, у 1829 р., був призначений членом «Towarzystwa Królewskiego Przyjaciół Nauk» королівського Товариства друзів науки у Варшаві» [35, с. 4].

Підтримував стосунки з редакторами літературних журналів. Завдяки Осінському зблизився з театральною спільнотою. Зацікавившись драматургією, він стежив за репертуаром варшавського театру, його постановочними можливостями, особливо за грою акторів.

У 1823 році Ю. Коженювський одружився з Монікою Опочинською. «Перед тим він вже почав подавати документи на вакантну посаду вчителя словесності, поезії та польської літератури у Кременецькому ліцеї. Після прийняття, дисертацію подав до Вільнюського університету: Вступ до праць про трагедію» [39].

Митець отримав призначення престижного ліцею і 6 серпня 1823 р. разом з дружиною переїхав до Кременця, де пропрацював до 1833 р. Можливо, він міг би працювати там все своє життя, але історичні перепетії тогочасної дійсності внесли свої корективи в життя багатьох людей, зокрема і Ю. Коженювського.

Варшавське повстання 1830 р. мало вирішальний, негативний вплив на долю ліцею, а отже, і на долю Ю. Корженювського, як його викладача. За наказом влади ліцей було закрито, і відповідно, його педагогічна діяльність була перервана.

Восени 1833 року він переїхав до Києва, де на підставі царського указу було створено університет.

У 1834 - 1838 рр. митець був ад'юнктом філософського факультету Київського університету св. Володимира, де викладав літературу, міфологію та (короткий період) польську мову (1836 р.).

Згодом, у 1838 - 1846 рр. став директором гімназії в Харкові, а за сумісництвом і інспектором училищ.

«Коженівський, під загрозою втрати посади, виїхав до Києва і обійняв посаду ад'юнкт-професора на філософському факультеті, історико-філологічне відділення. Перебування Коженівського в Києві невдовзі закінчилося катастрофою. Адже письменник потрапив під підозру влади у підтримці контактів з польською молоддю, яка під впливом Шимона Конарського готувала змову в рамках Волинської конспірації. Його, як він сам висловився, перевели до Харкова (1838) на посаду директора губернської гімназії та інспектора училищ» [32].

Звісно, як істинний патріот Польщі, свій період перебування в Харкові Ю. Коженівський завжди вважав засланням, оскільки перебував дуже далеко від рідної землі. Його мучила туга за батьківщиною і турбота про виховання дітей, які підростали і яких він не хотів віддавати до російської школи.

Незважаючи на це, харківський період Ю. Коженівського в його творчій та педагогічній діяльності є особливо плідним, що підтверджується тим фактом, що його найбільш визначна драма «*Karpassu górale*» була написана саме в Харкові.

Після довгих зусиль, не без посередництва впливових урядовців, 1846 року Ю. Коженівського призначили директором губернської гімназії та координатором з питань освіти у Варшаві.

У себе на батьківщині «письменник брав активну участь у культурному житті столиці: виступав на засіданнях «літературних салонів», був членом редколегії «*Biblioteka Warszawska*» («Варшавська бібліотека»), співпрацював з «*Gazeta Warszawska*» («Варшавська газета»), яка друкувала романи, оповідання та драми Корженівського у нещодавно запроваджених художніх рубриках; брав участь у літературних конкурсах, з яких часто виходив переможцем; багато часу присвячував театру та зв'язкам з акторським світом не лише у столиці, а й у провінції: забезпечував оригінальний репертуар, перекладний репертуар та адаптації» [40].

Передусім він багато писав, переважно романи на соціально-моральні теми, які користувалися великим читацьким попитом і визнанням у країні, особливо серед дрібної шляхти. Саме цій групі він адресував рекомендації, що містилися в його

творах, рекомендуючи відмовитися від принад герба, розум і тверезість в оцінці ситуації та наполегливу працю навіть у ремісничій майстерні («Родичі», 1857).

Через це ««Органістична» програма Корженьовського зустріла догану з боку Юліана Клачки, публіциста «Wiadomości Polskie» (1857), емігрантського органу монархічного табору. У 1848 році Краківське наукове товариство призначило його членом-кореспондентом. У 1860 році відзначалося сорокаріччя його літературної діяльності» [43, с. 667].

Він також розвивав свою діяльність у галузі педагогіки та організації освіти в Польському королівстві.

Як писав С. Козак, на посаді директора гімназії він мало що міг зробити; скутий владними розпорядженнями, він змушений був обмежуватися наглядом за роботою вчителів, змінюючи їхнє ставлення до молоді, до якої до цього часу ставилися бюрократично і брутально. Більше свободи йому дала посада інспектора (1848 р.) та члена Ради Освіти (1849 р.).» [13, с. 565].

За допомогою доступних на той час засобів він послідовно прагнув відвоювати для польської мови її законне місце в школі; він висловлювався, використовуючи закон, виступав проти нав'язування російської мови в сільських школах Польського королівства.

У 1850 році написав «Інструкцію для вчителів початкових шкіл». Цікаві педагогічні спостереження включив до «Щоденника інспектора» (1849). «Останні роки життя (1861-1863) були наповнені роботою над організацією освіти в Польському королівстві в новій політичній ситуації, що виникла в результаті більш ліберальної системи правління за Олександра II.

Співпрацюючи в той час з Олександром Вельопольським, головним директором Комісії Релігійних Віросповідань і Народної Просвіти, створеної окремо для Польського Королівства, Корженьовський, спочатку прихильник його політичної програми, прийняв пропозицію скласти план організації шкіл у Королівстві: від початкової до найвищої, Головної школи» [33].

Він написав «Проект і причини до проекту організації народної освіти в Королівстві» (1861), а згодом, призначений директором Департаменту

просвітництва, наглядав за виконанням закону. Трагічна подія з 14 на 15 січня 1863 р. Стала причиною розчарування письменника в політиці О. Вельопольського. Він вимагав звільнення зі служби і, вже тяжко хворий, у березні 1863 року виїхав за кордон. У липні лікувався у Франценсбаді. «Там він завершив роботу під назвою «Наша правда». Епізод з життя Польщі 1863 р., в якому визнав необхідність збройної боротьби. В останньому вірші, написаному в Дрездені, «Tępy przedgrobowe», він з гіркотою роздумує над причинами нещастя батьківщини» [41, с. 501].

Роздуми про долю воюючої країни супроводжували його до кінця життя. Він помер 17 вересня 1863 р. в Дрездені.

Його тіло було перевезено до Варшави 5 квітня 1864 р. і поховано в родинному склепі на Повонзькому кладовищі.

У історії польської літератури він посів місце серед найвидатніших прозаїків ХІХ ст. «Його соціально-моральні романи, зокрема, принесли йому славу і визнання не стільки через їхній часто суперечливий ідейний та інтелектуальний зміст, скільки завдяки їхнім довговічним артистичним якостям, якими захоплювалися навіть наступні письменники такого ж рівня, як Ожешко та Жеромський, завдяки його чудовій оповіді, виточеним описам, особливо гармонійній композиції та майстерності в характеристиці персонажів.

Він також залишив помітний слід в історії польської драматургії як автор трагедій і комедій, який дбав про структуру своїх творів, чиї діалоги були жвавими, прогресивними, часто дотепними і блискучими, і які в багатьох випадках також слугували для окреслення характерів персонажів» [34, с. 33].

Усвідомлюючи, як мало хто з сучасних йому польських драматургів, зв'язок між мистецтвом драматургії та вимогами сцени, Ю. Коженювський також посів важливе місце в історії польського театру.

1.2. Українська тематика у творах Юзефа Коженьовського.

Значення творчої спадщини Ю. Коженьовського, який, передовсім, був видатним польським письменником, драматургом та педагогом та який ідентифікував себе поляком та щиро вболівав за долю Польщі, для українців є досить значним. Це ми можемо пов'язати з тим, що польський митець зростав та відточували свою мистецьку майстерність на споконвічних етнічних землях України – спочатку в Галичині, потім в Наддніпрянській Україні.

Його творчість, натхнення українськими землями, відіграла ключову роль у популяризації місцевого побуту, фольклору та долі звичайних мешканців, виводячи їх на рівень літературних героїв. Ю. Коженьовський при написанні своїх творів зосереджувався на долі корінних мешканців Західної України, що було новим явищем для тогочасної польської літератури. Він знаходив матеріали для своїх творів на українських землях, включаючи місцевий колорит та етнографічні особливості. Це дає підстави вважати твори Ю. Коженьовського також і частиною культурної спадщини України.

Крім того, спогади митця мають важливе значення для краєзнавства, допомагаючи відтворити атмосферу міст початку XIX ст. Це в першу чергу стосується м. Броди, в якому митець провів своє дитинство і його спогади стали цінними свідченнями в працях дослідників історії міст Європи.

Також варто додати, що творчий спадок Ю. Коженьовського, зокрема його київський та харківський період, має велике значення для української культури як приклад польсько-українського культурного діалогу XIX ст. Його твори, як-от «П'ятий акт» та «Дівчина і дама», відображають тогочасне життя, побут та ментальність на українських землях, сприяючи кращому розумінню спільної історичної спадщини та краєзнавчому вивченню регіону.

Ю. Коженьовський, працюючи та творячи в Україні, описував реалії життя саме українців, що дозволяє досліджувати історичне минуле Правобережжя.

Його творчість слугувала поєднанню польської літературної традиції з українською тематикою, що сприяло культурному обміну.

А драматургічні твори, створені під час перебування в Києві та Харкові, стали частиною місцевого культурного контексту та є в полі наукового пізнання місцевих науковців.

Чимало творів Коженьовського мають український колорит, їхня дія відбувається на Київщині, Волині, Холмщині («Пенсіонер» («Emeryt»), «Жи́ди» («Żydzi»), «Колокація» («Kollokacja»), «Кревні» («Krewni»), «Хрест у степу» («Krzyż na stepie»), «Пан Стольнікевич волинський» («Pan Stolnikowicz wołyński»), «Цигани» («Cyganie»).

Проте найважливішим твором на українську тематику була його драма «Карпатські верховинці» («Karpassy górale», 1840), на підставі якої його зараховують до письменників «української школи» в польському романтизмі.

Ю. Коженьовський двічі побував у Буркуті на Покутті, де захопився не лише природою і піснями, але й вільними верховинцями, з якими він підіймався на полонини» [24, с. 388].

Саме життя цього самобутнього українського народу, його доля і недоля стали сюжетною канвою його драми. До російського видання твору в Харкові Ю. Коженьовський написав нарис «Про гуцулів» («O huculach»), який пізніше надрукував Б. Чарник, де автор драми стверджував, що він захоплювався поетичністю життя гуцулів, їхніми звичаями, мужністю та героїзмом, зокрема опришками, яких не осуджував, а, навпаки, виправдовував.

«Адже, як він зізнавався, «справжні події, факти, оспівані в народній гуцульській пісні, стали змістом моєї драми», що відображено в таких рядках, які є епіграфом до п'єси: «Нема риби в Черемоші...» [17, с. 32].

Дія твору відбувається в гуцульському селі Жаб'є та його околицях. Двірський стрілець Прокіп, зненавидівши легеня Антося Ревізорчука за його сміливість, гострий розум, відкритість, вправність в метанні сокири, тобто за всі ті чесноти, яких в ньому не було, звів наклеп на нього, через який його неправомірно віддали в солдати. Бо навіть в Австрійській імперії дотримувалися деяких моральних

цінностей і коли в сім'ї була лише одна дитина, то в рекрути єдиного сина не забирали, щоб було кому піклуватися про престарілих батьків. Антось, вбачаючи в діях Прокопа підлість і злобу, а також бачачи нешанобливе ставлення до своєї матері, помстився, вбив його і пішов у опришки, але влада впіймала його і стратила. У творі митець постарався максимально використати гуцульський фольклор та відобразити звичаї та традиції верховинців, а пісні з драми стали популярними.

Ця драма, написана на мотив з життя карпатських гуцулів, який оспівував захисників простих людей та шляхетність і духовні цінності, що ними жили гірські мешканці з покоління в покоління, дуже близько сприймалась українськими глядачами.

Дослідниця відображення образу України у польському театральному дискурсі XIX століття Марія Гарбузюк відносить драму «*Karpassu górale*» Юзефа Коженьовського до категорії «оригінальні драматичні твори, що мали різної інтенсивності успіх у глядача» [7, с. 426].

Також Овчієва Л. у своїй праці зазначає, що драма «*Karpassu górale*» Юзефа Коженьовського привертала увагу багатьох корифеїв українського театру.

Так, перший переклад драми на українську мову здійснив К. Климкович під назвою «Верховинці», яка з незмінним успіхом ставилася в українському галицькому театрі з 1864 р. При цьому режисером став О. Бачинський, а роль головної героїні виконувала талановита трагедійна артистка – Т. Бачинська.

Науковець Кулинич додає, що «вплив польського письменства, літературознавства, театру, польських мислителів і політичних діячів на галицьке русинство був очевидним. <...> Коженьовський написав п'єсу «*Karpassu górale*», у якій тепло змалював драматичні колізії в душах гуцулів. <...> Любов до цієї людини в серцях галицьких русинів не охолола, його п'єсу переклав К. Климкович і весною наступного 1864 року під назвою «Верховинці» її захоплено сприймали глядачі на сцені Руського театру в Народному Домі у Львові» [15, с. 36].

Інший переклад драми був здійснений «відомим галицьким актором Костем Підвисоцьким під назвою «Помста гуцула» (1892 р.)» [20, с. 23].

Природно, що культурним життям Галичини, Буковини та Гуцульщини цікавилися і корифеї театру, який діяв на підросійській Україні. Так, артистка і дружина І. Карпенка-Карого Софія Тобілевич у 1890 р. переклала драму, назвавши її «Гуцули». І саме з такою назвою вона була представлена на українських театральних афішах, при цьому, зважаючи на заборону української мови, надрукованою так і не була.

Пізніше відомий український митець Гнат Хоткевич, в період свого заслання в Західну Україну, був надзвичайно сильно виражений як природою Карпат, так і його мешканцями – гуцулами. Він досліджував самотність волелюбних горців, які були і працьовитими, і талановитими, зі своєю особливою манерою акторської гри, темпераментними танцями та унікальними піснями. І, як наслідок, він створює в 1910 р. Гуцульський театр, для якого створює і відповідний репертуар, щоб розкрити самотність верховинців в мистецькому ракурсі. Зокрема, одним з творів, з яким виступав Гуцульський театр був «Антін Ревізорчук», написаний митцем з драми польського письменника Юзефа Коженьовського «*Karpassu górale*», яким в повній мірі розкривалось життя, звичаї та моральні цінності Гуцульщини [26, с. 10].

Творчість Юзефа Коженьовського є важливою сторінкою в історії культурного взаємообміну та відображення української реальності, що дозволило зафіксувати унікальний вимір локальної історії та культури України. І хоча Ю. Коженьовський був польським письменником, його глибока зацікавленість Україною робить його доробок важливим для української історії літератури та культури.

1.3.Твори Юзефа Коженьовського в оцінці українських і польських літературознавців.

Перед дослідженням творів Юзефа Коженьовського в оцінці критики та літературознавства окреслимо кон'юктуру часу, в якому жив і творив митець.

Так, маємо зазначити, що загальнолюдські цінності здавна були сформовані у вигляді десяти Божих заповідей та на протязі останніх століть закріплені в законодавствах всіх цивілізованих країн світу. Проте людству знадобилися тисячоліття, щоб лише в ХХ ст. на всесвітньому рівні заговорити про рівні права всіх людей, незважаючи на їхню національну, релігійну, соціальну чи вікову приналежність.

Зміни в підході до розуміння сутності поняття «особистість» почалися в епоху Відродження, коли індивід стає центром уваги тогочасних науковців і митців. Проте релігійна заангажованість та політичні системи країн не могли дати особистості належного рівні розвитку. Переломний момент стався в Нові часи, коли ідеї Просвітництва, на яке покладалися великі сподівання в творенні суспільства на раціональних началах викликало загальне розчарування та стали історичним поштовхом для Великої Французької Революції, яка поклала початок формування націй в Європі. Віденський конгрес 1814 – 1815 рр. представників тогочасних імперій вирішував територіальні питання не зважаючи на національні особливості тих чи інших народів, що проживали на їхніх територіях. І тому така несправедливість спричинила активний національно-визвольний супротив народів, таких як поляки, італійці, українці та інші народи, які прагнули єдності в своїй ідентичності. Ці революції були промовисто названі «весною народів».

На той час більшість слов'янських народів, окрім, звісно, російського, не мали власної державності і зазнавали шаленого національного приниження в імперіях, до яких були приналежні. Їхні мови заборонялися і вважалися непридатними до спілкування, а тим паче до створення літературних творів різних жанрів. Тому національно – визвольний рух проявлявся в створенні політичних об'єднань, які вели боротьбу за незалежність, також постійно створювалися об'єднання свідомих інтелектуалів культурно-просвітницького напрямку, які, попри небезпеки бути ув'язненими, вели цілеспрямовану активну діяльність, направлену на збереження і розвиток національної мови і культури. Саме національна культура і неугасима жага свідомого прошарку суспільства до її збереження стали наріжним каменем у процесах згуртування і виокремлення націй в незалежні держави. Звісно, це був

доволі довгий і складний шлях, проте національна самосвідомість кожного народу проявила себе і на сьогоднішній день маємо цілком сформовану співдружність європейських націй. Чого, на жаль, не можна сказати про росіян, які до сих пір не позбулися імперських амбіцій і забуксували в розвитку на рівні XIX ст.

І як годиться, ідеї національного визволення зайняли основне місце в літературній і мистецькій творчості поневолених народів і саме через романтизм найбільш повно розкрились.

Романтизм бачив людину як особистість, яка є втіленням духовного начала і відтак наділена необмеженими можливостями. Романтики пов'язували людину з Богом, долею, природою, всесвітом, суспільно – історичним життям, яке вирувало навколо. Людина в творчості романтиків постає як неповторна, самоцінна особистість, яка здатна не просто розумно мислити, а й багатогранністю своїх почуттів, уяви та інтуїції більш повно сприймати все багатство буття. Романтики розкрили всю суперечливість внутрішнього світу особистості, показали, яким болючим може бути конфлікт людини з дійсністю при невідповідності між бажаним і реальним життям, яка боротьба пристрастей точиться в душі у пориві за ідеалом. В творчості романтиків людина завжди наділена глибокими почуттями і завжди тісно пов'язана зі своїм рідним краєм, що відображало їхнє бачення історико творчих і суспільних подій, безпосередніми учасниками яких вони були. Оскільки в добу їхнього творчого розвитку своє визнання здобула не тільки людина як особистість, а й нація, то романтизм створив образ національного борця за свободу. І це найбільш сильно проявилось в творчості романтиків, які належали до поневолених слов'янських народів, в тому числі і українського. Важливим меседжем в творах романтиків, який вони прагнули донести до свідомості широкого загалу різних категорій населення, була ідея патріотичного обов'язку людини перед своїм народом, перед своєю Батьківщиною, при чому себе митці вважали амбасадорами цієї боротьби. Саме в епоху романтизму, під впливом історичних подій, сформувався новий рівень митця, який вбачав своїм обов'язком свій творчий потенціал використовувати на благо рідного народу, прагнуч своєю творчістю донести до суспільства справжні цінності, розкрити і увіковічнити в своїх творах

мудрість народу, яка до того часу зберігалася і передавалася з покоління в покоління в фольклорному вигляді.

У цей час з'являється усвідомлення того, що кожна національна культура є автентичним явищем і одночасно з тим, складовою величезного світового культурного надбання. Романтики зробили неоціненний внесок у розвиток власних національних культур, досліджуючи народну творчість і створюючи твори з неповторними самобутніми національними особливостями. Сьогодні через ці твори поціновувачі літератури і мистецтва з величезним захопленням пізнають культурні надбання різних націй і щиро насолоджуються неповторною естетикою кожного окремого твору.

Німецький романтик школи, письменник і історик культури Й. Гердер вважав, що справжнє мистецтво завжди є народним, тобто виражає думки та настрої народу й розвивається на народній основі. Саме він розробив програму оновлення культури шляхом звернення до народних пісенних джерел, які зберігали в собі багатий життєвий досвід, традиції, історію та події, через які доводилося проходити людям і які усі свої переживання і емоції перекладали у мистецьку форму. Це стало ще однією сходинкою на шляху до розуміння сутності поняття особистість.

Яскравим представником романтизму був і польський митець Ю. Коженьовський, що чітко прослідковується в його творчій спадщині та високо оцінено критиками і літературознавцями. Ю. Коженьовський вивів у центр уваги не королів чи вождів, а звичайних людей, що сприяло гуманізації літератури.

Драма «Karpassy górale» Коженьовського також здобула велику популярність завдяки своєму фольклорному змісту. Вона зображувала життя народу, його тяжку долю і страждання, а також представляла народного героя, піднесеного до становища, яке в попередній драматургії займали королі, вожді та інші можновладці цього світу.

Таких творів в історії польської драматургії дотепер було небагато. Це поширена думка серед дослідників «Karpassy górale». «За своїм ідейним змістом драми на народні мотиви до цього часу були надто тісно пов'язані з реформаторськими тенденціями Просвітництва і мали надто багато рис тогочасних

публіцистичних творів, щоб скласти художньо правдиву картину села і селянського життя. Вони також перебували під впливом умовностей сентиментального погляду на село як на місце пасторальної ідилії, а не життя в реальних соціальних умовах.

Твори Ф. Богомольця «Pan dobry» (1767), «Nędza uszczęśliwiona» (1778), «Prostota snotliwa» (1779), що пропагують полегшення страждань селян, їхнє розкріпачення, показують їхню шляхетність і чесність, закликають до добрих стосунків між селом і маєтком, - це, по суті, публіцистика, що слугує суспільним ідеалам, про які невдовзі дебатоватиме Чотирирічний сейм» [36, с. 25].

Попри те, що, наприклад, у «Pan dobry» селяни розмовляють діалектом, мазурською говіркою, образ села в цьому творі ще далекий від реалістичного. Лише «Krakowiacy i górale» В. Богуславського (1794) та його продовження «Zabobon czyli Krakowiacy i górale» Я. Н. Камінського (1816) мають риси реалізму, хоча й обмежені.

Саме тому «Karpassy górale» Коженьовського являє собою характерний поворот в історії художнього зображення народу в польській драматургії, поворот до правди, поворот, що має величезне значення в історії польської літератури.

Народ у «Карпатських горянах» не є польським народом. Це не горяни Татр чи «скелястого Підляшшя» С. Гоцинського або інших польських письменників, які літературно зверталися до цієї теми. Це український народ, який мав «громадянське право» в уяві польських письменників-романтиків, які були пов'язані з українською землею походженням, знали її мову і пісні, знали її минуле, звичаї, звички, красу її краєвидів, співчували її соціальним злидням, заступалися за неї в ім'я справедливості – такі письменники, як Й. Б. Залеський, С. Гоцинський, М. Грабовський, А. Мальчевський, Я. І. Крашевський, автор «Історії Савки», Уляна, Остап Бондарчук, Л. Семенський, А. Беловський та багато інших. Серед них були також пристрасні збирачі українських народних пісень: В. Залеський, З. Паулі, К. Гора Вуйчіцький, пізніше і О. Кольберг.

Польські письменники та фольклористи присвятили багато уваги українському народові, що мешкав у Східних Карпатах, зокрема К. В. Вуйчіцький та Л. Семенський, не кажучи вже про авторів статей у польській періодиці від 1825

року, коли у варшавській «Бібліотеці Польській» з'явився інформативний нарис про гуцулів, до 1843 року, коли вийшла друком книга «Karpassy górale».

Як зазначав Р. Кирчів, «І після цього інтерес до гуцулів у Польщі не слабшав, підігрітий ґрунтовною працею українського дослідника І. Вагилевича «Про мешканців східної частини Карпатських гір », перекладеною польською мовою і надрукованою в « Przegląd Naukowy » [42, с. 543].

Коженювський, автор «Karpassy górale», приєднався до цієї тенденції зацікавлення польських письменників українським народом, особливо гуцулами, яких він зобразив не лише правдиво, але й з великою емоційною відданістю: із захопленням їхніми моральними цінностями, зі співчуттям до їхніх страждань.

Перш за все вважаємо за потрібне, зазначити відгук І. Франка про драму «Karpassy górale», який говорить, що «Сказати правду, найлучшу річ з життя галицько-руського люду дав поляк Коженювський в своїх «Верховинцях» [29, с. 132].

Видатний львівський актор та режисер польського театру А. Бенза в листі до митця про драму «Karpassy górale»: «Навіть якби ти більше нічого не створив, то загальне визнання цієї драми обвило лаврами твої скроні» [9]. Ці слова вказують на неймовірний успіх та визнання, яке здобув твір, ставши вершиною творчості автора.

Науковець І. Л. Михайлин зараховує митця «до числа найбільш продуктивних письменників з тих, що коли-небудь мешкали в Харкові» [29, с. 128].

Німецький науковець Б. Куцмані у своїй праці зі всієї творчого доробку Юзефа Коженювського виокремлює саме драму «Karpassy górale», яку характеризує як типову для того часу романтичну тему «шляхетного піратства у диких Карпатах» [16, 170].

Висновки до розділу 1

Юзеф Коженювський - визначний польський письменник, драматург і педагог, чия творча, педагогічна та громадянська діяльність мала велике значення

для української культури. Він сприяв вихованню нової плеяди польських інтелігентів, сприяв розвитку театру, як польського, так і українського, а його твори, в своїй більшості, змальовували побут та характери українців, заклавши основи взаєморозуміння між нашими націями, що особливо важливо в сьогоденні. Його творчість слугувала містком між польською та українською культурами, сприяючи діалогу та взаємообміну.

Також митець уславився своєю педагогічною діяльністю. Працюючи на різних посадах в різних закладах освіти як в Австро-Угорській, так і в російських імперіях, він намагався в силу своїх повноважень та можливостей вдосконалювати освітні процеси, чим заслужив вдячність студентів, яким пощастило навчатися у Ю. Коженювського.

Його доробок є важливим для розуміння культурного контексту України першої половини XIX ст.

Серед українського народу він знайшов героя, якого не мав ні раніше, ні в пізніших своїх творах, героя, в якому сконцентрував усе найшляхетніше, усі свої мрії про свободу, про волю, про жертвування життям в обороні цих ідеалів людської гідності. В історії творчості Ю. Коженювського «Каграссу górale» означають найвищий злет його творця.

РОЗДІЛ II. МОТИВИ ТА ОБРАЗИ ДРАМИ «KARPASSY GÓRALE» ЮЗЕФА КОЖЕНЬОВСЬКОГО

2.1. Домінантні мотиви драми.

Перед тим, як проаналізувати проблематику і поетику драми Ю. Коженювського «Karpassy górale», маємо зазначити, що завдяки світовій літературній спадщині ми можемо досліджувати особливості світосприйняття людей в різні історичні проміжки, аналізувати тенденції розвитку суспільства, виокремлюючи найбільш важливі здобутки непересічних особистостей кожного століття і розвиваючи їхні наукові відкриття.

Література як феномен має унікальні можливості поєднувати в собі час і простір, відтворювати масштабні історичні події в майстерному переплетінні з особливостями людської душі.

Особливістю літератури виступає її естетичний вплив на читача, на його емоційний настрій, на можливості співосмислення історичних подій чи подій сьогодні разом з автором, погоджуючись з ним чи формуючи власну думку про запропоновану митцем тематику твору.

Мистецтво, і література зокрема, завжди у всі часи сприймалася як можливість до самовдосконалення та була провідником до набуття знань іншими, таким чином впливаючи на поступовий розвиток людської цивілізації, яка через тисячоліття в сучасності нарешті дійшла до того, щоб теоретичні здобутки вчених різних історичних епох почати втілювати в кожному аспекті повсякденного життя, виводячи особистість на перший план, приділяючи потребам і запитам людини все більше уваги, особливо акцентуючи увагу на людей з вразливої категорії суспільства, проблеми яких до сьогодення хвилювали незначне коло небайдужих.

Саме в літературі кожної нації відображаються і зберігаються знання й культурні особливості тієї чи іншої нації. Саме на основі доведення науковцями існування літературної і культурної спадщини кожної нації на початку XX ст.

відбувся розподіл населення імперій на окремі держави відповідно до територіальної приналежності кожної з націй. Тому література має не тільки естетичне значення та як зазначає Урись Т. «формує ціннісні основи особистості» [Урись, с. 187], а й суспільно – політичне, яке впливає на майбутні історичні процеси, являючись необхідною передумовою для їх звершення.

Література є мистецтвом слова, що має здатність відображати дійсність часу у художніх образах, створюючи з кожним новим твором все нову і нову художню реальність, яка є особистісним осмисленням дійсності, яка оточує, автора творчого тексту. Кожен аспект людського життя може бути висвітлений з абсолютно різних точок зору. Тому ми маємо надзвичайно величезне багатство осмислення дійсності в літературній спадщині світу.

Так, з аналізу Бурим Ю. «формою літературної творчості є єдність та завершеність певного мовного повідомлення» [4].

Урись Т. доповнює цю думку своїм осмисленням художнього твору, зазначаючи, що це «концептуалізований автором аналіз стану світу, оцінки реалій і явищ дійсності. Через художнє слово митець пропонує певні ціннісні орієнтири» [28, с. 187]. Прикметно те, що митець не пропонує готові рішення, а змушує задуматися над поставленою проблемою і зробити власні висновки.

Фролова К. П. зауважує: «художній твір — це своєрідна «художньо закодована програма» письменника, в яку входять і його добір матеріалу, і ідеал, і специфіка сюжетна композиції, і манера оповіді, і творення тропіки тощо» [Фролова, с. 16].

Міщенко О. В. у своїй роботі виокремлює взаємопов'язані компоненти художнього твору - «час, простір, людина» [19, с. 3], з яких час дає нам розуміння художньо – історичного тла, простір – локалізоване місце розвитку подій, людина – центр, який є творцем подій у вказаному часі і просторі. Якісне осмислення художнього твору можливе лише за умови розуміння всіх взаємозв'язків між цими компонентами. Саме тому повторне прочитання твору відкриває перед читачем його нові смислові грані та збільшує естетичне задоволення від твору.

Слушною також є думка, що «геополітична ситуація, що склалася на українській етнічній території, певною мірою відображала й ситуацію театральну» [18, с. 113].

Саме тому драма Юзефа Коженьовського знайшла відгук у серцях як представників тогочасної інтелігенції, так і пересічних українців.

Передусім дослідимо історію виникнення твору. Так, час і місце написання твору, який спочатку мав назву «Rekrut», відомі нам точно завдяки авторській примітці на автографі: «Харків, серпень 1840 р.». Драма Юзефа Коженьовського «Karpassy górale» («Карпатські верховинці», 1843) є не просто колоритною етнографічною замальовкою з життя Гуцульщини, а масштабним філософсько-соціальним полотном, де на тлі мальовничих карпатських пейзажів розгортається справжня антична за своїм розмахом трагедія. Центральною віссю, навколо якої вибудовується архітектоніка твору, є одвічна проблема протистояння добра і зла. Однак драматург відходить від традиційного, дидактично-спрощеного їх трактування, переносячи конфлікт у площину соціального та екзистенційного вибору.

Добро у творі не є абстрактною категорією. Воно персоніфікується в органічному способі життя гуцулів, їхній працелюбності, щирості, глибокій вірі, повазі до традицій предків та гармонійному співіснуванні з природою. Головний герой, молодий легінь Антось Ревізорчук, на початку драми постає як втілення цього природного, майже руссоїстського ідеалу людини: він чесний, працьовитий, відданий син і вірний коханий. Його світ наповнений простими, але фундаментальними цінностями.

Натомість зло у драмі набуває системного, інституціоналізованого та багаторівневого характеру. На побутовому рівні воно втілюється в особі лісника (стрільця) Прокопа, яким керує особиста образа, заздрість та бажання помститися за відкинуте сватання до Пракседи. На вищому, соціальному рівні зло уособлює корумпований мандатарій, який використовує свою владу для збагачення та придушення волі селян. Але найвищим уособленням зла є сама репресивна машина Австрійської імперії — бездушна бюрократична та мілітаристська система, яка

розглядає людину лише як ресурс. Це зло вторгається в закритий, гармонійний світ Карпат ззовні, руйнуючи долі через примусову багаторічну рекрутчину (військову службу), яка для волелюбного горянина дорівнює смерті або рабству.

Тему Коженювський взяв з розповіді, почутої ним на Гуцульщині, куди він, наскільки відомо, їздив двічі: у 1830 та 1840 роках на відпочинок і лікування.

«Як він писав дружині, мінеральні води з джерела «Буркут» принесли йому багато користі. Але це була не єдина причина, чому йому там було добре, адже він був не лише старанним пацієнтом, але й туристом, який цікавився місцевістю вздовж Черемошу, і, слід додати, туристом-поетом.

Його зачаровувала і будила уяву природа, прекрасна у своїй дикості і первісності: «незаймані ліси, стрімкі і величезні скелі, з яких у багатьох місцях спадають водоспади, звивисті річки, що з жвавістю кидаються в рівнину, і своєрідно зелені луки, що утворюють багаті пасовища майже на всіх вершинах, серед яких тільки одна Чорногора піднімає своє темне і похмуре чоло на кілька тисяч футів, - все це захоплює своєю різноманітністю, зачаровує своєю свіжістю і вражає своєю неосяжністю» [11, с. 13].

Також, природно, що він познайомився з місцевими жителями - гуцулами. Він пізнавав життя горян, їхню працю, звичаї, звички, інтер'єри їхніх хат, одяг. Він намагався зрозуміти їхній характер, їхню своєрідну психологію та мораль. Особливо його приваблювали сюжети народних пісень, які він жадібно слухав. Він заздрив гуцулам – як сам зізнавався - «поетичному життю, де природа така чудова, а потреби такі обмежені».

Але в цьому «поетичному житті» гуцулів письменник бачив і багато «турбот і нещасть». Кріпацтво, гніт австрійської бюрократії, зловживання влади: мандатарія та його «стрільців», а особливо найстрашніший кошмар для горян – багаторічна військова служба, яка відривала юнаків від родин, сіл і гір, закидала їх у далекі, часом чужі краї.

Письменника зацікавила особистість, яка жила в таких суворих умовах. Тому він заглиблювався у психіку гуцула, вивчав його характер і так пояснював подекуди складні мотиви його поведінки: запальний від природи, незалежний через місцеві

зв'язки та обмеженість потреб, він до божевілья любить свої гори, ніколи не забуває образи і гостро відчуває кожну несправедливість. Забраний у рекрути і тужачи за родиною, він, якщо може втекти, неодмінно втече, а повернувшись у гори, шукає порятунку серед розбійників.

«Це, однак, походить не від їхньої схильності до розбійництва, як їм несправедливо дорікають, а просто від розпалу сліпих, але зовсім не низьких пристрастей. Ці ж пристрасті притаманні кожній людині, але ми знаємо, що вони повинні поступитися перед розумними вимогами влади і силою закону. Здебільшого ці напівдикі діти природи не розуміють цього і в результаті гинуть. Водночас треба сказати, що нижчі чиновники, такі як урядники, мандатники, сотники, стрільці тощо, зовсім не психологи, завжди готові до зловживань, не шкодують вродженої гордості горян, і тим самим доводять їх до зухвальства, а часто і прямо до загибелі» [36, с. 23].

На цьому генетичному тлі виросла драма, головним героєм якої став оспіваний у народній пісні молодий гуцул Антось Ревізорчук. Цей персонаж приваблював Коженювського своєю непересічною індивідуальністю і водночас рисами, характерними для середовища, з якого він походив. Реальна подія, що збереглася в ще свіжій пам'яті гуцулів під час перебування письменника на Черемоші, рясніла трагічними колізіями і накладалася майже як підходящий матеріал для драми про шляхетну особистість, скривджену і приречену. Трагедія Антося Ревізорчука полягає в парадоксальній і болісній психологічній трансформації. Будучи носієм абсолютного природного добра, він опиняється в ситуації, де законні методи захисту не діють. Системне зло змушує його переступити межу християнської моралі і стати на шлях насильства. Вбивство Прокопа та втеча в опришки — це не акт холоднокривного злочину, а жест відчаю, остання спроба захистити себе та своїх близьких.

Коженювський майстерно розкриває психологію цього зламу, випереджаючи здобутки пізнішої реалістичної психологічної драми. Антось не стає цинічним лиходієм чи оспіваним романтиками безтурботним розбійником. Він — жертва обставин, чия душа розривається від докорів сумління. Пролита кров не приносить

йому омріяного полегшення чи відновлення справедливості; навпаки, вона перетворює його на вічного вигнанця, приреченого на самотність і загибель. Автор глибоко аналізує цей моральний парадокс: несправедливість суспільного устрою спотворює людську природу, руйнуючи її зсередини, змушуючи шляхетну особистість вдаватися до кривавої помсти, яка зрештою знищує і самого месника.

У своєму творі автор використовує кілька важливих мотивів, що характеризують не лише сюжет, але й глибші психологічні та філософські аспекти.

Драма Ю. Коженювського «Karpassy górale» насичена багатоплановими мотивами, які відображають різні аспекти життя карпатських горян і створюють комплексну картину їхньої культури, побуту та внутрішнього світу. Одним із центральних мотивів є гармонія між людиною і природою. Кожен аспект існування героїв тісно пов'язаний із природою, яка постає не лише джерелом ресурсів, а й натхненням та моральним орієнтиром.

Тісно з екзистенційним вибором Антося пов'язана проблема людської честі та гідності, яка виступає не лише моральною, але й рушійною сюжетотворчою категорією. Для гуцула — дитини гір і свободи — честь не є абстрактним поняттям чи привілеєм шляхти; це основа самого його буття, онтологічний стрижень особистості. Втрата свободи і гідності для горянина гірша за фізичну смерть. Цей концепт яскраво розкривається через ставлення героїв до рекрутчини. Австрійська армія постає у творі як машина з перемелювання людських доль. У драмі неодноразово звучить мотив ланцюгів. Народна пісня про рекрутів, яких женуть «з ланцюгом на шиї», слугує потужним лейтмотивом твору. Ланцюг виступає символом абсолютного приниження, рабства, перетворення вільної людини на худобу. Для Антося, який виріс серед безкрайніх карпатських просторів, одягнути імперський мундир означає втратити власну ідентичність, зрадити пам'ять предків і зганьбити своє ім'я.

Ситуація загострюється низкою глибоко особистих образ. Герой не може стерпіти ні знущань і наклепів з боку Прокопа, ні приниження своєї старої матері, ні перспективи розлуки з коханою Пракседою. Те, що його — єдиного годувальника

вдови — незаконно, через корупційну змову, віддають у солдати, стає останньою краплею.

Бунт Антося — це радикальний захист свого права залишатися вільною людиною. Письменник ставить свого героя перед жорстоким вибором: ганебна покора і повільне вмирання в армійській муштрі або смертельно небезпечна, незаконна, але горда свобода опришка. Антось обирає друге. Він стає в один ряд із легендарними карпатськими месниками (Довбушем, Кармелюком), які в народній свідомості були не розбійниками, а захисниками скривджених. Коженцовський стверджує гуманістичну ідею: для цілісної особистості збереження власної гідності та честі є ціннішим за саме життя. Навіть зазнаючи поразки і йдучи на смерть, Антось залишається незламним, зберігаючи свою духовну свободу.

Надзвичайно важливим аспектом драми є зображення гуцульської громади, яка виступає не просто декоративним фоном для дій головних героїв, а повноцінним колективним персонажем. Громада в Карпатах функціонує як складний соціальний організм зі своїм неписаним звичаєвим правом, де панують взаємодопомога, солідарність, глибока релігійність і шанування старших.

Також драма описує традиції та цінності гуцульського суспільства, які потерпають від зовнішнього впливу могутньої імперії, яка поневолила народи Європи.

Не менш важливим мотивом є зображення долі жінки в умовах патріархального суспільства, зокрема проблема «жіночого божевілля» як наслідок соціального та морального тиску.

Одним з основних мотивів є конфлікт між традицією та прогресом. Головні герої є людьми, що намагаються зберегти свою самобутність та культуру, в той час як нові соціальні умови та зовнішні впливи загрожують їхнім звичаям і побуту. Цей мотив конфлікту між традиційним і сучасним є центральним для твору, тому що він демонструє боротьбу за збереження культурної спадщини в умовах швидких змін.

Іншим важливим мотивом є мотив природи. Карпати - це не лише фізичне середовище, але й своєрідний простір, що формує і визначає характер людей, їхні

відносини, а також спосіб життя. Природа в цьому творі виступає як символ, що поєднує людей з їхньою землею, що є частиною їхнього існування та ідентичності.

Гірські пейзажі Карпат відіграють важливу роль у житті героїв. Наприклад, у першій сцені горяни співають про красу гір, висловлюючи вдячність за те, що вони дають їм притулок і засоби до життя. Ці пісні підкреслюють їхню гармонію з природним середовищем. Герої не просто живуть у горах — вони бачать у них символ свободи й стабільності.

Природа також стає джерелом мудрості. У сцені, де старійшина звертається до молоді, він порівнює життя громади з деревом, корені якого — це традиції, а крона — їхнє майбутнє. Це порівняння показує, як герої вчаться у природи і проектують її гармонію на своє життя.

Порушення гармонії з природою в драмі трактується як загроза моральному укладу. Коли один із персонажів ігнорує обов'язок берегти ліси заради швидкої вигоди, це викликає обурення громади. Такий вчинок символізує розрив із природним порядком, який герої намагаються уникати.

Однак, автор не ідеалізує цей зв'язок. У сценах, де герої стикаються з природними стихіями, такими як сильні бурі чи непередбачувані погодні умови, підкреслюється вразливість людини перед силою природи. Проте ця вразливість не сприймається як слабкість, а як частина природного порядку. Наприклад, епізоди, де герої працюють під дощем чи захищають врожай від негоди, показують їхнє прийняття цього виклику як неминучого.

Іншим важливим мотивом є сім'я та громада як основа суспільного життя. родинні зв'язки та підтримка громади формують стрижень соціального укладу персонажів, створюючи атмосферу єдності й відповідальності.

Сім'я у творі зображена як джерело стабільності та виховання. Наприклад, у діалогах між батьками та дітьми видно, як старші передають свій досвід і знання, а молодші з повагою переймають ці настанови. У першій сцені один із героїв дякує батькам за навчене ремесло, яке дозволяє йому самостійно утримувати свою родину. Це демонструє, як важливі родинні традиції в забезпеченні добробуту.

Громада постає як розширена родина, де кожен член бере участь у житті інших. У другій сцені показано, як односельчани спільно збираються, щоб допомогти вдові, яка залишилася без підтримки. Цей приклад підкреслює ідею колективної відповідальності, коли громада стає опорою для тих, хто цього потребує.

Повага до традицій і моральних принципів громади також має велике значення. Наприклад, у фінальній сцені старійшини звертаються до молоді, наголошуючи, що справжня сила громади полягає у взаємодопомозі та дотриманні звичаїв предків. Такі моменти підсилюють думку, що інтереси індивіда повинні відповідати цінностям громади.

Автор також показує, що порушення цих норм викликає напруження. В одній зі сцен один із героїв, піддавшись егоїзму, ігнорує обов'язки перед родиною, за що отримує осуд як з боку рідних, так і громади. Це демонструє, що сім'я і громада не лише підтримують, а й виконують роль морального орієнтира.

Мотив релігійності та духовності в драмі є важливою складовою життя героїв і основою їхнього світогляду. Релігійні цінності пронизують побут і соціальну структуру громади, формуючи моральний кодекс, за яким вони живуть.

Звернення до Бога та молитви героїв є ключовими моментами, що підкреслюють їхню залежність від вищих сил і щире вдячність за їхню підтримку. У вступній частині горяни дякують Богові за достаток у природі, висловлюючи через молитву віру в те, що саме завдяки Його благословенню вони можуть жити в гармонії з навколишнім світом.

У кульмінаційній сцені, коли громада вирішує конфлікт між персонажами, слово священника стає вирішальним. Він нагадує, що відновлення миру між людьми - це також виконання Божої волі. Це підкреслює, що релігійні принципи впливають на соціальну динаміку громади, виступаючи орієнтиром у вирішенні етичних питань.

Образ каплиці, яка є місцем зібрань громади, символізує духовний центр їхнього життя. Каплиця згадується як місце, де люди не лише моляться, а й знаходять підтримку одне в одного. Цей елемент підкреслює, що релігія для героїв -

це не тільки обрядовість, але й спосіб побудови спільноти на основі довіри та взаємодопомоги.

Також у творі наявний мотив боротьби за виживання. Він теж посідає важливе місце та відображає складні умови життя карпатської громади, яка змушена боротися за збереження себе в гармонії з природою та у світі соціальних викликів. Ця боротьба проявляється як у щоденній праці, так і в подоланні конфліктів, що загрожують єдності громади.

Життя горян тісно пов'язане з природою, яка є як джерелом ресурсів, так і викликом. У творі описуються сцени, де персонажі згуртовано працюють, щоб забезпечити свої сім'ї всім необхідним, долаючи суворість карпатського клімату та складність гірського рельєфу. Наприклад, збирання врожаю чи турбота про худобу показані як фізично важкі, але важливі для виживання громади.

Соціальна боротьба також виступає складовою мотиву. Конфлікт між персонажами, зумовлений особистими суперечностями, ускладнює мирне співіснування. Однак прагнення громади зберегти гармонію та єдність виступає важливим аспектом їхньої боротьби. Зрештою, завдяки мудрості старійшин і втручання священника, напруга спадає, що дозволяє громаді уникнути розколу та зосередитися на вирішенні насущних завдань.

Цей мотив також проявляється в постійній загрозі від зовнішніх чинників. І хоча текст не деталізує пряму небезпеку ззовні, відчуття необхідності захисту громади як цілісного організму відчувається в їхній згуртованості й бажанні уникати внутрішніх конфліктів. Таким чином, боротьба за виживання в драмі показує фізичні, моральні й соціальні зусилля, необхідні для збереження життя в умовах природи та людського суспільства.

Образи в драмі «*Karpassu górale*» Юзефа Коженювського є багатограними і майстерно передають специфіку життя карпатської громади, де традиції, релігія та людські пристрасті сплітаються в єдину гармонійну структуру. Кожен із персонажів має не лише індивідуальні риси, але й виконує важливу функцію в контексті відображення суспільних і моральних цінностей.

Центральним у творі є образ ватажка, оскільки він уособлює авторитет, мудрість і стабільність у складних суспільних ситуаціях. Він виступає не тільки як керівник, а й як моральний провідник, здатний зрозуміти й вирішити проблеми, що виникають між членами громади.

Як впливає з ретельно проведеного дослідження і вивчення, можна, в принципі, говорити про історичність постаті Антося Ревізорчука. Однак слід також допустити критичне зауваження, що його життя і вчинки не в усіх випадках відповідали дійсності.

Ю. Коженювський сформував образ головного героя своєї драми на основі місцевих переказів та народних пісень. Складовим фактором картини, ймовірно, був також матеріал, отриманий з його власних спостережень за гуцульським середовищем.

Живий співчутливий інтерес письменника до долі рекрутів, забраних з гуцульських сіл, і, на цьому емоційному тлі, ідеалізація «карпатського орла», що виринається з кайданів, відіграли значну роль в остаточній інтеграції елементів.

Тому Ю. Коженювський наділив свого героя всією красою молодості. Гнучкий і спритний на гірських стежках, вправний у володінні сокирою, охочий до ігор і танців, швидкий і сміливий у прийнятті рішень, відважний перед обличчям небезпеки, Антось поєднує ці риси молодості з неперевершеними якостями розуму і характеру: гострим відчуттям напрямку, твердістю суджень і поведінки, і, перш за все, благородством і великодушністю. Він вміє співіснувати з людьми не лише зі свого - гуцульського - середовища. Молодь бачить у ньому свого захисника і провідника. Старші прислухаються до його порад і приймають у своє коло. В його емоційному житті любов до матері та дівчини, яку він обрав, Пракседи, поєднується з любов'ю до рідного села, природи, гір та Полонин. Серед цієї близькості він дихає вільно, живучи щастям вільної людини. Але цей життєвий спокій незабаром руйнується, коли свобода під загрозою вимагає захисту, боротьби, відмови навіть від щастя в компанії близьких людей. Під тиском соціальних і моральних умов Антось стає розбійником і розділяє трагічну долю тих, хто повстає проти несправедливості і кривди.

Священник постає як духовний провідник громади, чия роль виходить далеко за межі релігійних обрядів. Він уособлює моральний компас, здатний направити громаду до гармонії через милосердя й прощення. Його проповіді наповнені закликами до єдності, а підтримка, яку він надає молодим героям і їхнім родинам, показує релігію як основу збереження духовних цінностей. Зокрема, у сценах, де він виступає посередником у конфлікті, його слова заспокоюють громаду й закликають до розсудливості. Священник намагається вирішити конфлікти та втішити своїх парафіян, заспокоюючи їх у важкі часи, водночас закликаючи до морального очищення та збереження духовної єдності. Водночас його образ не є ідеалізованим - він також має свої сумніви і внутрішні конфлікти, що робить його більш реалістичним і людським. Його релігійні погляди і намагання зберегти духовні принципи для громади свідчать про те, як важливою є релігія для виживання громади, а також про моральний авторитет, який священник має серед людей.

Священник у творі символізує місток між духовним світом і реальними життєвими проблемами. Він не тільки навчає, а й допомагає своїм парафіянам пройти через труднощі, показуючи їм, як важливо жити за законами віри та моралі. Цей образ підкреслює роль релігії як основи моральної стабільності в житті громади.

Жіночі образи — мати Антося (стара Ревізорчукова) та його наречена Пракседа — уособлюють емоційний і жертвний стрижень громади. Вони є берегинями роду, носіями безумовної любові та безмежного страждання. Трагедія Пракседи, яка втрачає можливість бути з коханим, і горе матері, що втрачає єдиного сина-годувальника, надають соціальному конфлікту глибокого ліризму і психологічної гостроти. Жінки у творі виступають жертвами патріархального і державного устрою, їхня доля — це плач і чекання.

Образи простих селян створюють широку картину буденного життя громади. Вони уособлюють працьовитість, щирість і єдність, яка ґрунтується на взаємодопомозі й спільній меті. Їхній зв'язок із природою підкреслює гармонію, яка панує в цьому суспільстві, і важливість спільної праці для досягнення благополуччя.

Наприклад, сцени колективної роботи в полі чи святкових обрядів ілюструють, як традиції й повсякденне життя підтримують зв'язок між поколіннями.

Природа у творі відіграє символічну роль і має значення рівноправного учасника подій. Її величність і суворість одночасно нагадують героям про їхню залежність від навколишнього світу та необхідність жити в гармонії з ним. Вона є не лише фоном для розвитку подій, а й відображає важливі соціальні та духовні аспекти життя героїв. Гори в творі символізують як природний простір, так і внутрішній стан персонажів. Вони виступають у двоякому значенні: як місце для фізичного існування та як метафора духовного життя і боротьби.

Гори тут – це не просто ландшафт, а уособлення суворої реальності життя, з якою змушені стикатися герої. Вони вимагають від людей постійної боротьби за виживання. Природа сувора і негостинна, але водночас вона й дає можливість для існування, для розвитку самостійності та незалежності. У творі є кілька моментів, де природа відіграє роль випробування, як у випадку з важкими погодними умовами або труднощами життя в горах.

Водночас гори є і символом духовної гармонії. Вони уособлюють стабільність, що притаманна традиціям гірських громад. Гори є незмінними і постійними, як самі традиції, що їх тримаються герої твору. Вони виступають як символ духовної глибини і стійкості характеру, що допомагає людям долати труднощі життя.

Наприклад, коли персонажі звертаються до природи, гори дають їм відчуття сил та підтримки, наче вони є частиною цієї величезної і вічної сили. Гори не просто тліють на фоні подій, вони взаємодіють з героями на глибшому рівні – як елемент, який визначає їхній спосіб життя, їхні цінності і спосіб взаємодії з іншими людьми. Вони також символізують незмінність традицій і колективну ідентичність громади.

У певних сценах гірські ландшафти відображають і драматичну боротьбу людей, які шукають своє місце у світі, постійно стикаючись із стихією. Це додає ще одну грань образу природи: гори виступають як місце випробувань, де людина повинна боротися, щоб вижити, щоб залишити свій слід в цьому суворому світі.

Піднесений з точки зору трагічного зображення, герой має виразні риси літературного походження. Антось Ревізорчук споріднений з персонажами

«розбійників», які досить часто з'являються в літературі 18-19 століть. Йдеться не про сенсаційних, поширених злочинців на кшталт французького Картуша, чиї вчинки стали предметом різних оповідань і навіть п'єс. «Нас більше цікавить поява в тогочасних творах, заснованих на розбійницьких мотивах, особливого типу так званого благородного розбійника, прототипом якого став герой багатьох англійських народних балад Робін Гуд, легендарний розбійник часів Річарда I. Таким розбійником є Карл Мавр з «Розбійників» Ф. Шиллера. Шиллера «Розбійники» (1781), Абелліно з роману (перетвореного на драму) Г. Цшокке «Абелліно, великий розбійник» (1794), Рінальдо Рінальдіні з сенсаційної повісті Ч. А. Вульпіуса (1797), Конрад з віршованого роману Дж. Г. Байрона «Корсар» (1814), Роб Рой з роману В. Скотта (1817), Ернані з драми В. Гюго (1830), не кажучи вже про їхнє численне літературне потомство в епоху романтизму» [37, с. 34].

На інтерес письменників до теми «розбійників» вплинули безсумнівно, пісні, легенди та народні перекази, які висвітлювали життя та вчинки розбійників і людей, що жили поза суспільством. Вони сприймалися як діти вільної, розкутої природи, ніби втілюючи ідеал Руссо, або як герої, що борються проти політичного гноблення, проти соціальної несправедливості. Тому вони мають деякі риси лицарів свободи і справедливості; вони нерідко контактують з таємними спілками, які займаються політичною підіривною діяльністю (Чарльз Мавр, Абелліно, Рінальдо Рінальдіні). Це ті видатні особистості, якими захоплювався романтизм, особистості, які порушують закон в ім'я свободи і волі: «Закон зіпсував і перетворив на равлика те, що могло б бути орлиним польотом. Закон ще не створив жодної великої людини, тоді як свобода породжує колосів і велетнів», - вигукував Чарльз Мур. Цим повстанцям притаманні почуття честі, хоробрість, презирство до смерті, співчуття до страждань бідних і пригноблених. Вони мають почуття організації, користуються авторитетом лідера серед своїх товаришів, чиї бандитські нахили вони іноді стримують. Бо вони не завжди вбивають заради здобичі. Їхнє походження часто оповите таємницею: Чарльз Мавр, Рінальдо, Абелліно, як згодом з'ясовується, походять з аристократії. Вони зі зворушенням згадують своє безневинне, назавжди втрачене дитинство, проведене серед мальовничих краєвидів рідної землі, з добрими людьми. Вони

переповнені своєю самотністю. Вони шукають миру і щастя. Вони скаржаться на свою долю розбійників, на своє мандрівне життя серед гір, скель і лісів далеко від людських поселень. Їх мучать докори сумління і переслідує привид неминучого покарання - страти

Незважаючи на піднесеність персонажа Антося Ревізорчука, він нічого не втрачає в реалістичності дійства. Головний герой міцно вкорінений у своє середовище, будучи одночасно і його породженням, і його представником. Він неординарна особистість, щоправда, з багатьма типовими рисами. Він веде типовий гуцульський спосіб життя, навіть коли стає бандитом. Бо це був єдиний шлях гуцула-злочинця. На запитання комісара, чому він став грабіжником, Антось відповідає: «Дивне запитання. А що мені було робити?». Його зовнішність, манери, розум, почуття, хоч і піднесені в зображенні Коженьовського до ідеалу, але точно відповідають тогочасним етнографічним описам.

Автор не скупиться у своєму творі на гуцульські реалії, почерпнуті насамперед із власного життєпису, а також, можливо, з численних фольклорних записів чи літературознавчих досліджень. Він дуже точно маркує місце дії сюжету; географічні назви, згадані в драмі, є «на карті». Дидаскалія (наприклад, у сцені 1 дії I) рясніють етнографічною інформацією про костюм гуцульських чоловіків, жінок і дівчат. Епізод (сцена 1 дії I), де зображено показові виступи молоді з метання сокири, має еквівалент в етнографічній дійсності. Пейзаж на річці Черемош: гори, скелі, ліси, який з'являється або в дидаскалії, або в діалозі з автентичними назвами, слугує для обґрунтування реальності, представленої у творі.

Є також багато реалій, які з точки зору сучасного читача чи глядача можна було б назвати історичними. «Час дії, щоправда, не позначений точно. Однак його можна приблизно визначити за авторською приміткою наприкінці інформативної статті «Про Гуцульщину»: «Справжній випадок [...], що становить зміст моєї драми, стався за кілька років до того, як я був у цих місцях», тобто, можливо, перед 1840 р. У драмі ми зустрічаємося з реальністю політичного становища цієї країни під владою австрійського імператора, яка у творі представлена передусім армією, одягненою в білі мундири та чорні камуфляжі, яку так ненавиділо населення,

особливо гуцульська молодь, що підлягала рекрутській повинності. Жах призову до армії обтяжує всю атмосферу драми, і час від часу він проступає в розмовах, особливо в похмурій пісні, яка оспівує нещастя гуцулів до армії «з ланцюгом на ший» рекрутів. Сила чужої влади виявляється також у бюрократії, представники якої з'являються або у згадках, як-от коломийський крашауптман, грізний розпорядник, що тримає в своїх руках долю мешканців повіту, а отже, й Антося, або безпосередньо, як-от циркулярний комісар, що переслідує Антося зі смертельним вироком, мандатарій зі своїм стрільцем Прокопом, пара безчесних інтриганів, які є причиною нещастя Антося та його родини» [37, с. 36]. Соціальне становище гуцулів також відображено у творі. Тут йдеться про панщину, яка триває дванадцять днів на рік і полягає у випалюванні та виготовленні плотів; насправді ж, як можна дізнатися зі статті Коженьовського, ця панщина, «як на урядових, так і на громадських маєтках», триває кілька місяців. Коженьовський - що прикметно, однак - не дає Антося та іншим гуцулам можливості поскаржитися на тягар панщини; натомість ненависть гуцулів обертається проти мандатника і Прокопа, які зловживають своєю владою.

«Реалії розбійницького життя, які повинні легітимізувати зображений у драмі світ головорізів, демонструють деякі традиційні риси. Вони мало чим відрізняються від тих, що характеризують розбійників Піренеїв, Апеннін чи Татр, описаних у різних літературних творах на тему розбійництва. Життя розбійників характеризується великою напругою пильності перед обличчям небезпеки, яка постійно загрожує звідусіль; але є в ній і моменти розрядки, що проявляються в безтурботних, часом безглузких веселошах, у кумедному гуморі» [38]. Пісня бандитів говорить про це досить виразно. Жах неминучої смерті нависає над розбійниками, і вішальниця стає їхнім символом. Як і їхні італійські, іспанські чи німецькі колеги, вони ховаються в безлюдних місцях, у скельних печерах, лісах і хащах. Зима - їхній ворог, оскільки сліди на снігу полегшують переслідування. Вони уникають людських поселень. Вони жаліють бідних і безжально розправляються з багатими. Антося, який у прощальній розмові з Пракседою (сцена 1 дії III) говорить, що, якби не злочин, скоєний проти Прокопа, він би з чистою совістю став мститися

за кривди «на злих людях, на нелюдських багатіях», повторює типовий жест «благородного розбійника», слова, що циркулюють у промовах Мавра, Рінальдо, Абелліна та інших. Цей рефлекс відплати належить до літературної конвенції «благородного розбійника».

Якщо ми говоримо про реалії, що підтримують ілюзію вірогідності в драмі Коженцьовського, то чи сприяє мова персонажів твору посиленню місцевого колориту? Дослідники «Karpackich górali». уже не раз ставили собі це питання і дійшли висновку, що «люди в драмі здебільшого розмовляють літературною мовою», що «нас вражають вишукані, неприродні фрази, які абсолютно не гармоніюють з тим середовищем, з якого вийшли Антось, Марта і Пракседа». Спостереження, яке в основному є точним. Однак треба пробачити авторові, який, на відміну, наприклад, від Богуславського, не зміг ввести народний діалект, щоб передати місцевий колорит, бо люди, зображені в «Karpackich góralach», не розмовляли польською мовою. Коженцьовський доклав невеликих стилістичних зусиль і час від часу вводив прислів'я та народні приказки, очевидно, запозичені з української мови, такі як «Ochota gorsza od niewoli» [«Охота гірша за неволю»] або «I rzeki nie uprosisz, żeby się zatrzymała, i ludzi nie umodlisz, aby rozkuć jego kajdany» [«І річку не попросиш зупинитися, і людей не змусиш скинути з себе кайдани»]. З іншого боку, ми знаходимо індивідуалізацію мови у висловлюваннях Гершка, Фельдфебеля і Мандатарія, що характеризують середовище, звідки вони походять або де перебувають (військо, управління).

«Натяк автора на правдивість зображеної в драмі події та автентичність людей, що беруть у ній участь, спонукав дослідників до пошуку моделей персонажів. Цей пошук привів до загалом успішних результатів» [7, с. 470].

Завдяки українським етнографічним матеріалам вдалося встановити історичність образів Антося Ревізорчука, Мандатаря і частково Прокопа. Його дружина, яку в драмі звать Ганна, у 1840 році була ще жива в Забої, про що свідчить сам автор.

Звичайно, у п'єсі Ю. Коженювського долі людей, про яких ідеться в драмі, наприклад, Антося, дещо відрізняються. Але знайомство з історичним підґрунтям сприяє посиленню нашого відчуття реалізму «Karpackich górali».

Ю. Коженювський надав своєму твору того місцевого колориту, в якому критики попередніх драм звинувачували письменника, що йому бракувало. Нарешті, це був твір, міцно вкорінений у конкретному етнографічному та соціальному тлі, твір, який, на відміну від умовного тла інших драм Ю. Коженювського, приніс подих правди.

Психологічна правда вражає насамперед характером головного героя, який увібрав у себе всі характерні риси гуцула, але водночас показав і власну вищість. Митець був співзвучним з соціальною дійсністю, коли змальовував становище гуцулів та їхню долю, що перебуває в руках таких нечестивців, як мандатор і Прокоп, чий підступні махінації призводять до катастрофи.

Підкреслюючи у своїй драмі локальний колорит, тобто показуючи соціальну, економічну та культурну своєрідність середовища, в якому відбувається дія, Ю. Коженювський тим самим реалізував постулат романтизму і протиставив його універсалізму класицистичної драми, яка не висувала на перший план середовищні відмінності, а натомість наголошувала на загальнолюдських рисах. У драмі, названій, наче етнографічний трактат, «Karpaccy górale», середовище відіграє таку ж важливу роль, як і сам головний герой, Антось Ревізорчук. А про те, що митець хотів показати цікаве і своєрідне середовище так само, як і непересічну особистість з цього середовища, свідчить назва драми, яка іноді цитується в листах автора.

Сцена 1 дії I, яку можна назвати «гуцульською» через стислий ряд природних мотивів, складається з двох частин, об'єднаних єдиним місцем дії. Перша частина надзвичайно вражаюча. Вона починається похмурою, скорботною піснею (точніше, її фінальною фразою) про нещастя рекрутів, які більше не почують дзвонів з рідних міст. Але одразу ж після цього звучить пісня іншого, контрастного характеру, пісня про вільне, буйне життя і працю горянина. Мотив життя на повну силу втілений у сцені метання сокири, що також характеризує фізичну доблесть героя. Однак у цій сцені вже закладено зерна майбутнього конфлікту: ревності Прокопа, які ще більше

розпалюються поведінкою Пракседи та грубими словами Антося. Атмосферу радості порушує погана звістка про набір рекрутів. Це підкреслено тією ж піснею, якою розпочалося дійство, але вже з більш конкретним елементом змісту, відомим з історичних записів, де розповідається про спосіб транспортування рекрутів:

«Десь далеко поженуть їх

З ланцюгом на шії....»

Ця пісня за своєю функцією втілює погані передчуття і водночас передвіщає трагічну долю Антося. Завершальна партія показує початок власне дії. «Пісня стихає все далі і далі. Всі розійшлися. Тільки задуманий Прокоп лишився стояти на папері». Його монолог і, одразу після нього, розмова з мандатником, що розкриває плани погубити Антося, завершують першу сцену. Дія розвивається дуже швидко: у другій сцені Антося викрадають з рук матері, з якою жорстоко обійшовся Прокоп, на що Антося відповідає, обіцяючи помститися стрільцеві: «Але ти теж чекай на мене - до тебе це обов'язково повернеться!». У цій же сцені Пракседа вирішує «віддати» Антося матері, а Максим викладає план дій. Його реалізація займає 1 і 2 сцени другої дії, у 3 сцені - повідомлення про смерть Прокопа, у 4 і 5 сценах - здійснення помсти Антося.

У житті головного героя виникає нова ситуація: він уже вбивця, а не просто втікач. Це підкреслюється у сцені 1 дії III: прощання Антося з Пракседою. Починається «бандитський період» героя. Сцена 2 дії III, як і сцена 1 дії I, складається з двох частин. У першій частині знову на перший план виходять елементи видовищності. Вона починається піснею розбійників, композиційним еквівалентом пісні «Czerwony płaszcz...», пісні, що змальовує життя розбійників, їхній розкішний спосіб життя, який також сповнений небезпек. Сцена, де бандити цинічно вихваляються своїми подвигами, виглядає як пародія на сцену гри наркоманів у метання сокири. Затримання призовника і звістка про погоню, еквівалентна звістці про призов у першій дії, завершують видовищну частину; її фінал, як і в першій дії, акцентується піснею, що сповіщає про приреченість бандитів і Антося. Друга частина, присвячена фінальній стадії сюжету, приносить

катастрофу: сцена 2 - полон Антося, сцена 3 - трагічна смерть Пракседи, сцена 4 - прощання Антося.

З цього зіставлення видно добре продуману паралельну композицію, здійснену за принципом контрасту: I дія, картина гуцульського життя, і III дія, «розбійницька», - це частини твору, що представляють драматичну історію головного героя, але це також частини, що зображують два середовища: гуцульсько-пастушаче і гуцульсько-розбійницьке, тобто ті середовища, які привертали увагу письменника. Побудова «*Karpassy górale*», заснована на контрастних середовищах, була результатом підходу Коженьовського до стилю романтичної драми.

У його творчості вже була «романтична трагедія»: «Дмитро і Марія», але цей твір торкався лише зовнішньої, декоративної сторони романтизму; він був, до того ж, породженням його літературних зацікавлень і переживань на тлі поеми А. Мальчевського «Марія». В «*Karpassy górale*» з'являється поглиблення, зокрема, у психології головного героя, а також є свідченням відкриття секрету драматургічної техніки у простоті її структури.

Саме завдяки цій простоті драма, легка для сприйняття, справляє сильне враження, особливо серед найширших соціальних кіл глядачів.

2.2. Національно-визвольні прагнення героїв драми.

Розглядаючи проблематику драми, неможливо оминати її історико-культурний контекст. П'єса створювалася в 40-х роках XIX століття (під час перебування автора у Харкові), в умовах поступового піднесення європейських визвольних рухів, передчуття великих соціальних зрушень, які згодом увійдуть в історію як «Весна народів» (1848 рік).

У цьому контексті історія трагедії одного гуцульського легіня переростає вузькі локальні рамки кримінальної чи побутової драми і набуває широкого символічного, узагальнюючого звучання. Бунт Антося Ревізорчука прочитується як

уособлення колективного гніву всіх поневолених мас, їхнього стихійного, нестримного прагнення до національного та соціального визволення.

Ю. Коженювський, польський письменник, який чудово знав реалії і польського, і українського народів під гнітом імперій (Австрійської та Російської), зумів надати твору потужного антиімперського пафосу. Зображуючи безправ'я і страждання українських верховинців, драматург висловлював солідарність із визвольними змаганнями всіх націй, що були позбавлені державності. Небажання ставати на коліна, готовність зі зброєю в руках захищати свою землю і свою гідність, пожертвувати життям заради свободи — ці ідеали знаходили палкий відгук у серцях як польських, так і українських читачів та глядачів. Драма «Karpassu górale» стала своєрідним маніфестом непокори, закликом до пробудження національної свідомості та боротьби за природні права людини.

Ми знаємо і розуміємо, що літературні процеси, які відбуваються на тлі важливих історичних трансформацій, позначені ідеями часу і митці висловлюють свою громадянську позицію в своїй творчості.

Неперевершена в своїй майстерності художнього слова Л. Костенко мудро зазначає: «Є високовольтна лінія духу, яка проходить через усі віки і ми повинні до неї підключитись. У мене таке враження, що люди скучили за собою» [Л. Костенко]. Саме так можна сказати про свідомих громадян з кожної епохи розвитку української державності, яким щораз своїми зусиллями вдавалося зберегти для наступних поколінь українців незламну силу духу і віру у краще майбутнє для свого народу.

Талант кожного митця проявляється в глибокому осмисленні суспільних подій тієї історичної дійсності, в якій вони проживали і в силу своєї небайдужості та глибинним ціннісним переконанням у можливості своїм словом вплинути на хід історії та покращити життя пересічних людей, вони залишили нам у спадок свої творчі надбання, які ми можемо вивчати з позицій сучасності в розумінні важливості формування своєї особистої цілісної світоглядної позиції задля збереження тих, здобутих високою ціною демократичних засад життя, якими ми можемо вільно користуватися сьогодні і для подальшого покращення

гуманістичних, загальнолюдських цінностей, які є основою для збереження людської цивілізації загалом.

Як вказує дослідниця Л. Овчієва, «свою п'єсу Ю. Коженювський написав в умовах піднесення визвольної боротьби перед австрійською революцією 1848 року. Реалістично змальоване життя західноукраїнського села викривало жорстоке панування чужоземних і національних гнобителів, кликало західноукраїнське селянство до боротьби, яка стала однією з передумов революції, що назрівала в Австрійській імперії. Піклуючись про створення самобутньої національної літератури, що відображала б життя народу, сприяла б його самопізнанню, письменники черпали сюжети і натхнення з народного життя. Твори Ю. Коженювського відзначалися великою психологічною достовірністю характеристик персонажів, реалізмом, глибоким знанням побуту. За своєю ідейно-емоційною спрямованістю вони наближалися до жанру народної драми, і ці їхні мотиви були надзвичайно близькими до драм українського тогочасного театру» [20, с. 24].

Науковець І. Л. Михайлин додає, що «він вважав своїм обов'язком будувати вітчизну в слові, розвивати польську літературу і тим самим забезпечувати збереження національної ідентичності за відсутності Польської держави» [29, с. 139].

Також, як ми можемо бачити, драму про страждання гуцулів автор пройняв щирим співчуттям до людей, які, вирости вільними, готові віддати за свободу своє життя. Таким чином Ю. Коженювський знайшов майстерний спосіб висловити власні патріотичні почуття, відображення тієї психологічно-моральної ситуації, в якій він опинився на засланні в Харкові. І цей суб'єктивний плин ще більше посилює реалістичність твору, що також є свідченням правдивості пережитих автором переживань.

Висновки до розділу 2

Драма «Karpassy Górale» Юзефа Коженьовського є важливим твором польської літератури, що відображає культуру, традиції та побут гірських мешканців Карпат. Це не лише історія, але й глибокий соціально-культурний коментар, що показує специфічну картину життя карпатських горян у контексті боротьби за збереження традицій та зміни, що виникають через вплив зовнішнього світу.

Драма «Karpassy górale» Ю. Коженьовського була особливо близькою театральним діячам, які на той час були представниками культурної традиції нації та одним з небагатьох видів дозвілля, яке могло собі дозволити тогочасне суспільство. Так, про останнього гуцульського опришка Антона Ревізорчука побутувало багато легенд і переказів, які додавали сценічному образу автентичності та героїзму. А твір Ю. Коженьовського був настільки вдалою прописаний автором та щиро романтизував життя карпатських повстанців, що це робило його популярним для народних театрів.

Популярність драми, на нашу думку, обумовлена тим, що митець, як представник романтизму, активно використовував українські фольклорні джерела, в яких розкривалися ментальність та споконвічні духовні засади життя, якими керувалися карпатські горці і які становили невід'ємну частину їхнього життя. Також митець, як активний поборник національних інтересів Польщі, добре розумів українців, зокрема гуцулів в їхньому прагненні захиститися від соціального гніту, що його створила Австрійська імперія на окупованих територіях Європи, що в Карпатах набуло форми багаторічного опришківського руху. Завдяки актуальній тематиці та близьким народу образам, п'єса часто ставилася аматорськими колективами Галичини. Образ опришка Антона Ревізорчука в п'єсі асоціювався на народних уявленнях про справедливих месників.

Ця п'єса сприяла поширенню інтересу до карпатського регіону та історії опришківства в літературі та театрі.

Драма Ю. Коженювського, адаптована для української сцени Миколою Устияновичем, стала важливою для формування національної свідомості, акцентуючи увагу на самобутності та соціальних проблемах верховинців.

Ю. Коженювський попри свою польську ідентичність став невід'ємною частиною культурної історії України того періоду.

ВИСНОВКИ

Література в світовому контексті є свідченням високої духовності та цивілізаційної розвиненості будь-якої нації, невід'ємною частиною його унікальної культури. Як мистецтво слова література є носієм надпотужного заряду духовної енергії, здатна зберігати і передавати у спадок майбутнім поколінням загальнолюдські і національні цінності, консервувати їх у душі людини. Рідне слово допомагає закладати основи духовності, збагачувати внутрішній світ людини, формувати сильний характер, широкий світогляд, власну культуру мовлення, естетичні почуття і особисті творчі здібності.

Митці літературного слова в усі часи були генетичним кодом нації. В їхніх творах задовані найпотаємніші основи духовності, її невичерпний потенціал. І тут мова не йде державні кордони тієї чи іншої країни, мова більше про духовну спорідненість волелюбних, вільних людей, які цінують себе і оточуючих, не принижуючи інші нації і народності.

Тому доскональне вивчення творчості і життєвого шляху митців з різних історичних епох збагатить наш духовний світ і збереже генетичний код нації для наступних поколінь.

Вивчення непересічної особистості Юзефа Коженьовського та його надзвичайно великого і різножанрового творчого доробку вражає своєю масштабністю і глибиною осмислення митцем фольклорного потенціалу України. Ґрунтовність різнопланових творів Юзефа Коженьовського має не тільки літературне та культурне значення, а й історичне та педагогічне, оскільки твори митця привнесли нові знання і розуміння історії буття карпатських українців. Творча спадщина митця тісно переплетена з історичними подіями Галичини і Буковини, які були колискою його дитинства.

Твором «Karpassu górale» Юзефу Коженьовському вдалося розкрити сокровенні знання української нації, які передавалися від батька до сина від мами до доні. Йому вдалося вдихнути нове життя в розуміння звичаїв і традицій українського народу. Неповторна верховинська самотність засяяла в його творі

чистим, високим світлом, виблискуючи на сонці яскравими гранями споконвічної мудрості наших предків. Ю. Коженювський своїм авторським осмисленням багатовікової народної мудрості наснажує нас душевним вогнем та зігріває наші серця любов'ю, з якою жив Антось Ревізорчук.

Юзеф Коженювський заворює в «*Karpassy górale*», здавалося б, простим описом життя жителів Карпат, проте він з такою майстерністю описує сильних духом українських людей, яких, попри тяжкі обставини життя, не може надломити неприхильна доля. Він бачить міць і силу української нації в збереженні та відтворенні в сьогочасності споконвічної мудрості наших предків, в якій закодовані духовні цінності, які допомагають витримати будь – які лихі обставини життя.

Також слово митця стає оберегом для чарівного бойківського та гуцульського світу, що проявилось в багаторазовому виконанні цієї драми різними театральними групами. Таким чином, дійшовши до наших часів, вона не змогла зникнути в сучасному глобалізованому світі, зберігши для нас нашу духовну культурну спадщину.

Драма «*Karpassy górale*» Юзефа Коженювського є важливим твором польської літератури XIX ст., яка демонструє глибоке захоплення культурою, побутом і природою Карпатського регіону. У ході дослідження було встановлено, що ключовими мотивами твору є гармонія між людиною та природою, боротьба за виживання, роль громади і родини, а також духовність і релігійність. Кожен із цих мотивів має значний вплив на структуру твору та розкриття його головних ідей.

Художні образи в драмі відзначаються багатозначністю та символічністю. Ватажок громади уособлює мудрість і традиції, молоді герої втілюють надію та майбутнє, а природа, особливо Карпатські гори, стає не лише фоном, але й окремим персонажем, який впливає на розвиток подій та характери героїв.

Особливе місце займає українська тематика, яка збагачує польську літературу, підкреслюючи спільні культурні й історичні риси двох народів. Автор уміло інтегрує елементи українського фольклору, побуту й традицій, що додає твору унікальності.

Дослідження підтверджує значення драми не лише як мистецького явища, але й як культурного документу, що відображає світогляд, традиції й соціальні взаємини свого часу. Завдяки гармонійному поєднанню мотивів і образів, «*Karpaccy górale*» стає важливим джерелом для аналізу літератури та культурного розвитку Польщі й України.

У «*Karpaccy Górale*» створено кілька значущих образів, кожен з яких має своє символічне значення.

Горяни в цій драмі — це не лише мешканці гір, але й люди, що знаходяться на межі двох світів: традиційного гірського побуту і нових змін, які приходять з зовнішнього світу. Вони є носіями традицій, однак їхній спосіб життя перебуває під загрозою через зовнішні впливи. Цей образ символізує боротьбу між старим і новим, між збереженням самотності та необхідністю змін.

Карпати, як частина природи, стають головним символом зв'язку людини з її історією, культурою та духовною спадщиною. Гори не тільки є фізичним фоном для дії, але й символізують стійкість і незламність традицій, що переживають численні випробування.

У творі також є образи людей, які стоять на чолі громади, це лідери, які не лише проводять свою діяльність у межах традицій, але й змушені адаптуватися до змін у суспільстві. Їхні вибори та рішення часто стають точкою сплутаних моральних дилем, адже вони повинні балансувати між інтересами громади і зовнішнім тиском.

Важливість мотивів і образів «*Karpaccy Górale*» полягає в їхній здатності відображати глибокі соціальні та культурні процеси, що мали місце в Польщі та інших гірських регіонах Європи в часи написання твору. Образи гірських жителів та природи підкреслюють специфічну взаємодію людини і її оточення, що була важлива для виживання горян у важких умовах.

Мотиви збереження традицій та боротьби з зовнішніми змінами можуть бути трактовані як загальний коментар до процесу глобалізації і змін у культурних традиціях на тлі швидкого розвитку технологій та змін у суспільних структурах. Цей конфлікт є вічним і продовжує бути актуальним у сучасному світі, де багато

етнічних груп та малих спільнот намагаються зберегти свою культурну ідентичність.

Драма «*Karassu Górale*» Юзефа Коженювського є глибоким твором, що торкається важливих тем традиції, змін, боротьби за ідентичність та взаємодії людини з природою. Мотиви та образи, використані автором, не тільки відображають соціально-політичні процеси, але й пропонують осмислювати універсальні питання, які залишаються актуальними в будь-яку епоху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Астрахан Н. І. Літературний твір у системі культури. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки. 2021. Вип. 2 (95). С. 56 – 66. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/33907/1/8.pdf>
2. Баженова С. Е. Проблеми історії та культури України в історико-краєзнавчих і художніх творах представників «Української школи» в польській літературі 1820-1890-х років. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук. Спеціальність 07.00.01 – історія України. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський. 2009. 437 С. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bazhenova_Stefaniia/Problemy_istorii_ta_kultury_Ukrainy_v_istoryko-kraieznachykh_i_khudozhnikh_tvorakh_predstavnykiv_uk.pdf?PHPSESSID=0ctkb92gurcd0un42ijeecik76
3. Баженова С. Е. Проблеми історії та культури України в історико-краєзнавчих і художніх творах представників «Української школи» в польській літературі 1820-1890-х років. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук. 07.00.01 історія України. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці. 2010. С.
4. Бурим Ю. Поняття та ознаки літературного твору. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. С. 73 – 77. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/5dad5f4b-a528-4a60-bd94-be8c437f3ef8/content>
5. Васильчук М. М. Літературне гуцулофільство через призму поезії Миколи Устияновича. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2018. Том 29 (68). № 2. С. 106 – 110.

URL:

https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/eng/journals/2018/2_2018/21.pdf

6. Гарбузюк М. Дискурс України у просторі польського театру (на прикладі репертуару польської сцени у Львові першої половини XIX ст.). Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. С. 251 – 269.
URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/1844593.pdf>
7. Гарбузюк М. Образ України у польському театральному дискурсі XIX століття: стратегії та форми репрезентації. Львів: Простір-М, 2018. 470 с.
URL: https://kultart.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/Harbuziuk_Monografia-2.pdf
8. Глотов О. Галицько-Волинський фронтір у контексті польської та австрійської культури. URL: <https://k-k-k.net.ua/padura/7.%D0%93%D0%BB%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2.pdf>
9. Гупало С. Зачарований Україною. День. Україна Incognita. 2005. №158.
URL: <https://day.kyiv.ua/article/ukrayina-incognita/zacharovanyy-ukrayinoyu>
10. Карбашевська О. Поетика патріотичної пісні гірських мешканців (на матеріалі поетичних творів «Czerwony pas, za pasem broń» Юзефа Коженьовського, «Верховинець» Миколи Устияновича та «My Heart's in the Highlands» Роберта Бернса). Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2011. Випуск 26. С. 56 – 60. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/22f15b8f-8b2f-4387-b6ba-ce829cca6723/content>
11. Кирчів Р. Український фольклор у польській літературі (період романтизму). Київ: Наук. Думка, 1971.
12. Кирчів Р. «Karpasy górale» Юзефа Коженьовського в українських перекладах та переробках. Міжслов'янські літературні взаємини. Випуск другий. Київ 1961. С. 91 – 112.

13. Коженювський Ю. Верховинці. Драма на 3 дії. Львів: В-во «Русалка», 1927. 36 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kozhenovskiy_Yuzef/Verkhovyntsi_hutsuly.pdf
14. Козак С. Шевченкознавчі та порівняльні студії: статті, розвідки, лекції. Київ, 2012. – 565 с.
15. Коломієць В. До питання польської драми на українській сцені. Збірка наукових праць. Київські полоністичні студії. «Українська школа» в літературі та культурі українсько-польського пограниччя. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ. 2005. Том VII. С. 336 – 342.
16. Кулинич М. М. Часопис «Вісник для русинів Австрійської держави» (1850 – 1866 рр.) як джерело вивчення історії національної видавничої справи. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з соціології комунікацій. Спеціальність 27.00.05 – Теорія та історія видавничої справи та редагування. Українська академія друкарства. Львів. 2009. 245 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kulynych_Myroslava/Chasopys_Vistnyk_dlia_rusy_niv_Avstriiskoi_derzhavy_1850_-_1866_rr_iak_dzherelo_vyvchennia_istorii_na.pdf
17. Куцмані Б. Броди. Прикордонне галицьке місто тривалого XIX століття. Перекл. з німецької Володимир Кам'янець. Львів: Літопис, 2019. 444 с. URL: https://www.academia.edu/97011210/Brody_A_Galician_Border_City_in_the_Long_Nineteenth_Century_Vienna_B%C3%B6hla_2019_UKRAINIAN_VERSION
18. Маковський С. «Українська школа» як варіант романтизму. КПС.: «Українська школа» в літературі та культурі українсько-польського пограниччя. 2005. Т. VII. 32 с.
19. Матеріали до історії українського театру. Від витоків до початку XX століття. НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2016. 280 с. URL: <http://www.etnolog.org.ua>

20. Міщенко О. В. Формування предметної компетентності старшокласників у процесі хронологічного аналізу епічного твору на уроках української літератури в профільній школі. 2019. С. 1 – 11. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716402/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%9C%D1%96%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%A5%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%202019.pdf>
21. Овчієва Л. Драма Юзефа Коженьовського в сценічній інтерпретації корифеїв української сцени. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. 2016. Вип. 18. С. 23 – 27. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvkkarogo_2016_18_5
22. Пилипчук Р. Репертуар і сценічне мистецтво українського професійного театру в Галичині (60-ті роки XIX ст.). Просценіум. Історія. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2010. № 2-3 (26-27). С. 3 – 18. URL: <https://kultart.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/Proscaenium-27-28.pdf>
23. Радишевський Р. П. Нарис історії польської літератури. Кн. 1. Київські полоністичні студії. Київ, 2019. 270 с.
24. Радишевський Р. П. Нарис історії польської літератури. Кн. 2. Київські полоністичні студії. Київ, 2019. 341 с.
25. Сидір М. О. Соціокультурні функції та стильові засади. Галицько-буковинської співогри. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» (02 – «Культура і мистецтво»).

- Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка, Міністерство культури та інформаційної політики України, Львів, 2024. 270 с. URL: https://lnma.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/Sydir_M_Dysertacija.pdf
26. Стеф'юк В. Вірний приятель Гуцульщини. Гуцулія. Єдиний гуцульський журнал в світі Конференції гуцульських товариств Америки й Канади. ГТ «Чорногора», Чикаго. 1999/2000. № XXXI. Ч. 123-124-125-126. 56 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/25147/file.pdf>
27. Тимчук Х. Р. Мистецька опришкiана України: генеза, культурна спадщина, традиції. Дипломна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта. Історія. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2023. 131 с. URL:
28. Урись Т. Художня література як джерело формування національної ідентичності у культурній парадигмі розвитку особистості. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2021. № 35. Том 5. С. 183–190.
29. Харків як університетське місто: матеріали Міжнар. Наук. Конф. / Харків. Нац. Ун-т імені В. Н. Каразіна, Центральна наукова бібліотека; Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька; Харків. Нац. Ун-т мистецтв імені І. П. Котляревського, Харків. Худож. Музей; Архів Польської Академії наук; Балтійська міжнар. Академія; уклад. І. К. Журавльова. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 242 с. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/dfeea828-0226-4b1f-8c01-108d8ca1c631/content>
30. Фролова К. П. Цікаве літературознавство. К.: Освіта, 1991. 192 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Frolova_Klavdiia/Tsikave_literaturoznnavstvo.pdf
31. Шкода Н.А. Творчі зв'язки між сценічними діячами наддніпрянської України і Галичини на початку XX ст. URL:

<https://nasplib.isoftware.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/db2baa9c-40a5-4e4e-9ef3-1d137be4b775/content>

32. Bachórz J.: Korzeniowski Józef. URL: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Korzeniowski-Jozef;3926052.html>
33. Galle H.: Józef Korzeniowski. Jego życie i pisma. Charakterystyka literacka. URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Karpaccy_g%C3%B3rale
34. Kawyn Stefan: Wstęp. W: Józef Korzeniowski: Kollokacja. Wrocław: Wydawnictwo Ossolineum, 1958. S. XXXIII.
35. Korzeniowski J.: Karpaccy górale. Wydanie 3, zmienione. Opr. S. Kawyn. Biblioteka narodowa im. Ossolińskich – Wydawnictwo. Wrocław, 1969. S. 3-7.
36. Korzeniowski J.: Karpaccy górale. Wydanie 3, zmienione. Opr. S. Kawyn. Biblioteka narodowa im. Ossolińskich – Wydawnictwo. Wrocław, 1969. S. 20-26.
37. Korzeniowski J.: Karpaccy górale. Wydanie 3, zmienione. Opr. S. Kawyn. Biblioteka narodowa im. Ossolińskich – Wydawnictwo. Wrocław, 1969. S. 34-39.
38. Mróz W.: Walory przyrodnicze i kulturowe regionu uczestniczącego w projekcie «Huculczyzna i Huculi», cz. III, Huculi. URL: <https://huculy-polska-ukraina.eu/huculczyzna.html>
39. Najder Z.: Joseph Conrad (Józef Teodor Konrad Korzeniowski), cz. II, Chronology of Life and Work. URL: <https://culture.pl/en/artist/joseph-conrad-jozef-teodor-konrad-korzeniowski>
40. Wikipedia: Józef Korzeniowski, cz. II, Dzieło twórcze, Karpaccy górale. URL: [https://pl.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zef_Korzeniowski_\(1797%E2%80%931863\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zef_Korzeniowski_(1797%E2%80%931863))
41. Witkowska Alina i Przybylski Ryszard: Romantyzm. Warszawa: Wydawnictwo PWN, 1997. 501 s.
42. Witkowska Alina i Przybylski Ryszard: Romantyzm. Warszawa: Wydawnictwo PWN, 1997. S. 541-545.

43. Witkowska Alina i Przybylski Ryszard: *Romantyzm*. Warszawa: Wydawnictwo PWN, 1997. 650 s.